2014

PAY INSTITUTE
For Education & Development
ئینستیتیوتی پەی بۆ پەروەردەو گەشەپێدان

نامەیەکی کراوە بۆ بەڕێز وەزیری پەروەردە

ڕاپۆرتی پەروەردەیی 1

خستنە ڕووی 101 گرفتی پەروەردەیی لە پێناو چارەسەرکردنیان

25ی حوزەیرانی 2014

PAY INSTITUTE
For Education & Development

ئەنستتیوتی پەی بۆ پەروەردەو گەشەپێدان
PAY

نامەیەكی كراوە بۆ بەڕێز وەزیری پەروەردە

خستنەڕووی (١٠١) گرفتی پەروەردەیی لە پێناو چارەسەركردنیان

٢٥ ی حوزەیرانی ٢٠١٤

هەولێر – هۆتێل چوارچرا

حاجی کەسێکە بێکەس، بۆ ئێوە قور دەپێوێ
بەقسەی دەکەن زەریفە، نایکەن بەڵا لە خۆتان

(حاجی قادری کۆیی)

بەڕێز د. پشتیوان سادق
وەزیری پەروەردەی حکومەتی هەرێمی کوردستان

پاش سلاو و رێزمان بۆتان...

سەرەتا پیرۆزباییتان لێدەکەین و هیوای سەرکەوتن بۆ بواری پەروەردەو ئیش و کارەکانی بەڕێزیشتان دەخوازین. هیواداین لەئاستی ئەو متمانەیەدابن کە پێتان بەخشراوە و ئەو وەزیرەبن کە پەروەردە دەیخوازێت و بە توانا و لێزانینی ئەکادیمیانەتان بتوانن لەماوەی چوار ساڵی ئایندەی ئەم پۆستەتانا تاکە خەمتان تەنها خەمی پەروەردەبێت، دوور لەهەر ئعتیبارێکی ناوچەیی و حزبی و سیاسی و ئایدیۆلۆژی، کەخەونی منالە چاوگەشەکانمانی پێ بێنیتە دی بەوەی پەروەردە لەسەر دەستی بەڕێزتان لەم قەیرانە دەربچێت.

بەڕێز جەنابی وەزیر...

بە پێویست و ئەرکی سەرشانی خۆمان زانی لەگەل یەکەم رۆژی دەستبەکاربونتاندا، بەمەبەستی بەرچاو روونی زیاتر بۆ بەڕێزتان و باشتر درك کردن و پەی بردن بە کێشەکانی بواری پەروەردە، لە پێناو دانانی رێ و شوێنی باشتر، پێمان باش بوو ئەم نامەیەتان ئاراستە بکەین. چونکە پێمان وایە پەروەردە بوارێکی زۆر فراوان و هەستیار و گرنگ و پڕ گرفت و چارەنوسسازە و دەبێت هەمووومان بە خەمی خۆمانی بزانین.

فراوانــە چـونكە بــە دەگمــەن نــەبێت هــیچ خێزانێــك نیــە لــەم ولاتــەدا مامۆسـتایەك یـا خوێنــدكارێكی تێــدا نــەبێت، بــەپێی ئامــاری خــودی وەزارەت (١١٩.٦٣٦) مامۆسـتا و(١.٦٧٣.٧٦٠) خوێندكارهەیە لە سنوری وەزارەتی پەروەردەدا. واتە لـە مـاوەی ئـەم چوار ساڵەی داهاتوو دا بەردەوام بە جۆرێك لە جۆرەكان لە هەموو ماڵێك و لە نێو هەموو خێزانێكدا ئامادەبوونتان هەیە و میوانێكن لە لایان، ئەگەر تەكانێك بەم بـارە چـەقیوەی بدەن و گۆڕانكـاری تێـدا بێننـە كایـەوەو پـەروەردە بـە خـەمی خۆتـان بـزانن، بێگومـان میوانێكی خۆشەویست و رەزا سوك دەبن و هیوای مانەوەی زیاترتان بـۆ دەخـوازن، خـۆ ئەگەر تەنها بۆ حەز و خولیـای پۆسـتیش بـووبن بـە وەزیـر، ئـەوا هـەم متمانـەی خـەڵك لەدەسـت دەدەن و لـە سەرزەنشـت بـەدوور نـابن و هـەم مێـژووی خۆشـتان لەكـەدار دەكەن.

پەروەردە بوارێكی هەستیارە چونكە بچوكترین گۆڕانكـاری تیایـدا بەلایـەنی ئیجـابی یـا سلبی، راستەوخۆ كاریگـەری لەسـەر كۆمـەڵ دەبێت.پـەروەردە گـرنگ و چارەنوسسـازە چونكە تەنها گۆڕانكاری لە پەروەردەدا دەتوانێت گۆڕانكاری ریشەیی لە كۆمەڵـدا بكـات، هەر كەسێك گرنگـی بـە پـەروەردە نـەدات، واتـە كەسـێكی بـێ بەرنامەیـە و بـاوەڕی بـە پێشكەوتن و لەخۆ بوردەیی و هێنانەكایەی نەوەیەكی چەكدار بە زانست نیە و ناخوازێت كۆمــەڵی كــوردەواری وەك دنیــای پێشــكەوتوو كۆمــەڵێكی تەندروســت بێــت. هــەر لــەم پێناوەدا تكایە هەوڵ بدەن مێژوویەكی پرشنگدار لەم چوار ساڵەدا بۆ پەروەردە و كـورد و خۆتان تۆمار بكەن.

كۆمــەڵی كــوردەواری بەبــەراورد لەگــەڵ (٢٤)ســاڵ لەمــەو بــەر قەڵــەمبازێكی گــەورەی هاویشتووە، بەڵام لە بواری پەروەردەدا هێشتا دواكەوتووین و لە ئاستی پێویستدا نـین، سەردەم سەردەمی گۆڕانكـاری و بـەرەو پێشـەوە چـوونە، ئەگـەر لەهـەموو بووارەكـانی تریشدا پێشكەوتوو بین و پەروەردەمان لە شوێنی خۆیدا ئاوا بوەستێت هـەروەك چـەقی

بەستووە، پێشکەوتنەکانی تریش بێ ماناو بێ بەرهەم دەبن. چونکە هەموو گۆڕانکاریەك بێ پەروەردە پوچ دەردەچێت. کەواتە دەستپێکی هەموو گۆڕانکارییەکی سەرکەوتوو ئەوەیە کە دەبێ لە پەروەردەوە دەست پێ بکرێت. تەنها پەروەردەیەکی دروست کلیلی کردنەوەی گرێ کوێرەی گرفتەکانی تری کۆمەڵە.

جەنابی وەزیر...

هۆکارێکی تری نوسینی ئەم نامەیە ئەوەیە کە پێتانی رابگەیەنین ئەگەر دەتانەوێت ئەم چوار سالە حەساوە بن، دلتان خۆش نەبێت کە بوون بە وەزیری پەروەردە، چونکە بەڕێزتان نەچونەتە وەزارەتێکی سیستماتیکی پێشکەوتوو و رێك و پێك، بەلکو چونەتە سەر خانەیەکی وێران کە خەریکە دار و پەردوی بەسەر یەکدا برمێت. خۆ ئەگەر بۆ خزمەت و خەمی پەروەردەش چوون، ئەوا دلتان زۆر خۆش بێت، چونکە ئەوەی بە ئێوە دەکرێت وەك وەزیری پەروەردە لەم شوێنە گرنگەدا، هیچ کام لە وەزیرەکانیتر ناتوانن بیکەن و ئێوە دەتوانن ڕێڕەوی کۆمەلگە بەرەو ئاقارێکی تری ئاسودەیی و خۆشگوزەرانی بەرن. بەلام دەبێ ئەوەش بزانن کە ئەمە ئاسان نیە و هەر بە قسە خۆشە، ئەم کارە پێویستی بە دلسۆزی و شەونخونی و جورئەت و هەنگاوی بوێرانە هەیە و وەك وەزیرێکی گەنجی ئەکادیمی هەر ئەوەشتان لێ چاوەڕێ دەکەین.

لە پێناو ئەم ئامانجانەدا وەك خەمخۆرێکی پەروەردە، وەك ئەنستتیۆتی پەی بۆ پەروەردەو گەشەپێدان، کە دروشممان (پەروەردە خەمی هەمووانە)، لێرەدا بەشێك لە گرفتەکانتان دەخەینە بەرچاو، ئەگەر رەزامەند بن و نیەتی کارکردن و چاککردنی رەوشی پەروەردەتان هەبێت، هەول دەدەین بە پێی تێڕوانینی خۆمان پێشنیازیشتان بۆ بکەین بۆ چارەسازی.

بەڕێز جەنابی وەزیر...

دووای بەرچاو خستنی ئەم هەموو گرنگیەی پەروەردە، کە بەڕێزتان لە ئێمە باشتری لێ ئـەزانن، ئایـا پێتـان وایـە بـەبێ بـوونی یاسـایەکی پوخـت و گشـتگیر، بـەبێبوونی سیستەمێکی سەرکەوتووی جێگیر، بە بینای قوتابخانەی داڕزیو و داڕوخاو،بە مامۆستای بێ پێداویسـتی و رانـەهێنراو، بـە پرۆگرامـی پـڕ لـە هەلـە و بـەم رۆتینیـات و سیسـتەمە گەندەڵـە، بتـوانن کۆمـەل بـەرەو ئاقـارێکی ئـارامی و خۆشـگوزەرانی و پێشـکەوتن بەرن ! ! ؟؟

جەنابی وەزیر...

هەروەك پێشتریش وتمان پێگەی بەڕێزتان لە پێگەی هەموو وەزیرەکانی تر گـرنگترە لـە کۆمەڵدا، ئەگەر ئەو ئیرادەیەتان تێدابێت، بێگومانین دەتـوانن زۆر گۆڕانکـاری بکـەن کـە کوردسـتان شـانازیتان پێـوە بکـات. هـەر لێرەشـدا دوو پـاتی دەکەینـەوە، هـەموومان پێشـمەرگەی پێنـاوی سەرخسـتنی پرۆسـەی پـەروەردەین لـە هـەرێمی کوردسـتاندا،لە هەموو بوارێکی خزمەتی پەروەردەدا هاوکار و هاوڕێگەتین. بە پێچەوانەشەوە ئێمـە وەك پسـپۆران و شـارەزایانی بوارەکـە و رێکخراوەکـانی کۆمـەلی مـەدەنی کـە لـە بـواری پـەروەردەدا کـار دەکـەین، ئەگـەر ئـەم رەوشـە خراپـەی پـەروەردە هـەر وەك خـۆی بمێنێتەوە، وەك ئەرکێکی نیشتمانی و مەدەنی و رێکخراوەیی بە پێویسـتی دەزانـین کـە هـەموومان بەیەکەوە،هـەموو شـێوازێکی مـەدەنی بگرینەبـەر، بـۆ فشـار خستنەسـەر وەزارەتی پەروەردەو ئەنجومەنی وەزیران و پەرلەمان تەنها لەپێناو خەمی پەروەردەدا. چونکە هیچ شتێکمان پێ لە پەروەردە پیرۆزتر نیە.

گرفتەکان

١. نەبوونی یاسای (پەروەردە و خوێندن) لە هەرێمی کوردستان:

دیارە لە هەموو ولاتێکی پێشکەوتوو دا کە گرنگی بە پەروەردە دەدرێت، یاسایەکی پوخت و تیر و تەسەلی بۆ داڕێژراوە و پەسەند کراوە، بەداخەوە لە هەرێمی کوردستاندا تاکو ئێستاشی لەگەلدا بێت یاسای پەروەردەمان نیە کە سیاسەتی پەروەردەیی هەریم و فەلسەفەی پەروەردەی تیادا جیَ کرابێتەوە و سەرجەم بوارەکانی پەیوەندیدار بە پەروەردە بگرێتە خۆی. ئەو یاسایەی ئێستاش بەرکارە، یاسای ژمارە (١) ی سالی (١٩٩٢)ەو لە سالی (٢٠٠٦)یش بە یاسای ژمارە (١٥) هەموارێکی کراوە، ئەمە یاسای وەزارەتی پەروەردەیە و نەك یاسای پەروەردە.

لە خولی سێیەمی پەرلەماندا لیژنەی پەروەردەو خوێندنی بالا رەشنوسی یاسایەکیان ئامادەکرد کە نزیکەی سالێك خەریکی بوون، بە راوێژ لەگەل چەند کەسایەتیەکی پسپۆر و شارەزای ئەم بوارە و راوێژی چەندین مامۆستا و بە بەشداری نوێنەرانی وەزارەت، بەلام بەداخەوە یاساکە لە پەرلەمان پەسەند نەکرا، هیوادارم ئەم خولەی پەرلەمان کاری جدی لەسەر بکەن و ئەرکی سەرشانی بەڕێزیشتانە کە بەدواداچوونی وردی بۆ بکەن و رژد بن لەسەر پەسەندکردنی.

٢. سیستەمی خوێندنی بنەڕەتی و ئامادەیی:

سیستەمی نوێی خوێندن کە لەسالی ٢٠٠٧ دا لە کۆنگرەی پەروەردەییدا بڕیاری لێدراو دواتریش لە پەرلەمانی کوردستاندا بە چەپلە رێزان پێشوازی لێکرا و پەسەند کرا. یەکێکە لە سیستەمە باشەکان (دیارە بەو تێبینیانەش کە لەسەریەتی) بەلام بەداخەوە تا ئێستاشی لەگەلدا بێت کە حەوت سال بەسەر پەسەندکردنیدا تێپەڕیوە و سیَ کابینەی حکومیش گۆڕاوە و ئیستا کابینەی چوارەمە، کەچی هێشتا بە تەواوی نەچۆتە

بواری جێبەجێکردنەوە. کەلەبەری تیادا دروست کراوە، هەندێ بەندی هەلواسراوە و هەندێ بەندی کاری پێناکرێت و هەندێ بەندی دەسکاری کراوە بەبێئەوەی کۆنگرەی پەروەردەییشی بۆ بەسترابێت کە ئەم پێشێلکارییەکی روونە و وەزارەت لێی بەرپرسیارە. جگە لەمە ئەو بەندانەشی کە بەرکارن پێویست بوو زەمینە بۆ جێبەجێکردنیان خۆش بکرێت، نەك هەر زەمینە خۆش نەکراوە بەلکو لەمپەریش دروستکراوە. بێگومان ئەمەش کەموکورپییەکی گەورەیە. چۆن دەکرێت و لە چ ولاتێکدا روویداوە کە یاسای پەروەردەی نەبێت و سیستەمی هەبێ و سیستەمەکەشی ئاوا بە سەقەتی جێبەجێ بکرێت!؟ ئەمەیە پەروەردە بەرەو هەلدێر و پاشاگەردانی زیاتر دەبات.

٣. **پەرش و بلاوی بڕیار و ڕێنماییەکان و بڕیاری دژ بە یەك و نەگونجاو لەگەل یاسا:**

نەبوونی ڕێنمایی وەك پێویست بۆ جێبەجێکردنی یاسا و سیستەمەکە، ئەمەش یەکێ لە گرفتەکانە، یاخود دەرکردنی هەندێك بڕیار کە هەرگیز لەگەل یاسا و سیستەمەکەدا یەك ناگرنەوە و هاودژی دروست دەکەن، ئەمەش دەبێتە مایەی ئەوەی یاسا سەروەر نەبێت و سیستەم جێبەجێ نەکرێت و ئیش و کارەکان بە میزاجی کەسی بەرپرس بەڕێوە بچێت. لەهەر ولات و دام و دەزگایەکیشدا ڕەوش بەم جۆرە بگوزەرێت ئەوا جگە لە پاشاگەردانی هیچی تری بەدوادا نایەت.

٤. **کەمیی بودجەی وەزارەتی پەروەردە:**

سالانە لە کاتی پەسەندکردنی بودجەی هەرێمی کوردستاندا وەك پێویست حیساب بۆ وەزارەتی پەروەردە نەکراوەو ئەو بودجەیەی بۆی تەرخانکراوە لەگەل هیچ ستانداردتێکدا ناگونجێت. زۆربەی هەرە زۆری کە نزیکەی ٩٥٪ ی بودجەی وەزارەت بۆ

موچـه دەڕوات. کـه تـەنها ٥٪ ی بـۆ کاروبارەکـانی تـری دەمێنێتـەوە کـە زۆر کەمـە و ئەمەش هۆکارێکە بۆ ئەوەی کە پەروەردە توشی شکست دێت و وەك پێویست ناتوانێـت کارەکانی خۆی بکات.

٥. نەبوونی هەماهەنگی نێوان و وەزارەتی پەروەردە و خوێندنی بـالا:

وەزارەتــەکانی پــەروەردە و خوێنــدنی بــالا دوو نــزیکترین وەزارەتــن و پەیوەنــدی ڕاستەوخۆیان بەیەکەوە هەیە، چـونکە هـەم وەزارەتـی پـەروەردە سـالانە دەیـان هـەزار خوێنـدکار بـۆ خوێنـدنی بـالا دەنێرێـت و هـەم خوێنـدنی بـالا مامۆسـتاو فەرمانبـەر بـۆ پەروەردە ئامادە دەکات. بۆیە پەیوەندی نێوانیان پەیوەندییەکی ئۆرگانیکیی تێکەلـە و هیچیان بـیٚ ئـەوی تریـان سـەرکەوتوو نـابن. بـەلام ئـەوەی مایـەی سەرسـوڕمانە هـیچ هەماهەنگییەك لە نێـوان ئـەم دوو وەزارەتـەدا بـەدی ناکرێـت و پلانـی ئیشـەکانیان یـەك ناگرێتەوە، کە پێویستە هەردووکیان لە پلانی ستراتیجیاندا ئەگەر هەیانبێت! خواسـت و داواکارییەکانی یـەکتری لەبەرچـاو بگـرن. کـە ئەمـە یـەکیٚ لـە گرفتـە هـەرە گـەورەکانی پەروەردەیە چونکە خوێندنی بالا بەپێی پێویستیی وەزارەتی پەروەردە کـادری پسـپۆر ئامادە ناکات.

٦. خراپی ژینگەی خوێندن (بینـای قوتـا بخانەکان):

ژینگەی خوێندن لە هەریمی کوردستاندا ژینگەیەکی نالەبارە و گونجاو نیە بۆ خوێنـدن و لەگــەل سیســتەمی تــازەی خوێندنــدا وێـك نایەتــەوە، ژمارەیــەکی بەرچــاوی بینــای قوتابخانەکان کۆن و داڕزیون و بەکەلکی خوێندن نایەن و تەنانەت هەنـدێکیان مەترسـی روخانیان لێدەکرێت، هەروەك لە سالانی رابردوو ئەمانەمان بینی کە خوێنکـارو مامۆسـتا کەوتنە ژێر دارو پەردووی ئەم بینا رزیوانە و تـا خوێنـدکارێکیش گیـانی لەدەسـتدا، کـە

ئەمەش شورەییەکی گەورەیە بۆ حکومـەتی هـەرێم تـا ئێسـتاش منالّـە چاوگەشـەکانمان لەم جۆرە قوتابخانانەدا وانە بخوێنن. خوێندن لەم ژینگەیەدا وەك پێویست و تەندروست نابێت.

٧. کەمی ژمارەی بینای قوتابخانە:

بەپێی بەراوردی ژمارەی خوێندکاران لەگەل ژمارەی قوتابخانەکان، بینای قوتابخانـە لـە هەرێمدا کەمە، ئەگەر چی لەم سالانەی دواییدا ژمارەیەکی زۆر بینای تـازە دروسـتکران، بەلام هێشتا بەبەراورد لەگەل رێژەی خوێندکاران کە سالانە زیاد دەکات وێـك نایەتـەوە. هەرچەندە لە کابینەی شەشەمدا لـە هـەردوو سـالی بودجـەی ٢٠١٠ و ٢٠١١ دا لـە یاسـای بودجـە هـەر سـالەی بـڕی (١٥٠) ملیـار دینـار بـۆ هەلمـەتی دروسـتکردنی قوتابخانـە لـە هـــەریمی کوردســـتان تـــەرخانکرا و چـــووە بـــواری جێبەجێکردنیشـــەوە و قوتابخانـــە دروستکران. بەلام لە کابینەی حەوتەمدا وێڕای ئـەوەی سـالانی ٢٠١٢ و ٢٠١٣ لـە یاسـای بودجەدا سالانە هەمان بڕ تەرخانکرا، بەلام تەنانەت یەك تاکە ژووریـش بـۆ قوتابخانەیـەك دروست نەکراو بودجەکەشکە (٣٠٠) ملیار دینار دەکات نازانرێـت چـی بەسـەر هـات و لـە چی سەرف کرا! ئەمە ئەرکی سەر شانی بەڕێزتانە بەدواداچوونی بـۆ بکرێـت و هـەم ئـەم بودجەیە بـۆ پـەروەردە بگەڕێنرێتـەوەو هـەم لـە سـالی ئەمسـال ٢٠١٤ دا هـەمان بودجـە تەرخان بکرێت. چونکە سالانە (٥٠.٠٠٠) خوێندکارە زیاد دەکات و بۆ ئەوانەش جگـە لـە حالەتە ئاساییەکە کە قوتابخانەی ترمان پێویستە، ئایا دەبێت سـالی چـەند قوتابخانـەی تر دروسـت بکرێـت؟ خـۆ ئەگـەر پلانێـك نـەبێت و بەجـدی مشـورێکی لێ نـەخورێت ئـەوا بێگومان کارەساتێکی گەورە چاوەڕێی نەوەی داهاتومان دەکات.

٨. قوتابخانەی چەند دەوام (دوو دەوام و سێ دەوام و چوار دەوام):

بە پێی سیستەمی تازەی خوێندن پێویستە هەر بینایەك یەك قوتابخانەی تیادابێت بۆ ئەوەی کاتی دەوامی پێویست دابین بکرێت، بەلام بەهۆی ئەوەی کەوا ژمارەیەکی زۆر لە قوتابخانەکان چەند دەوامێکیان تیادا دەکرێت، بۆیە هەرگیز لەگەل سیستەمەکەدا وێك نایەتەوە و سیستەمەکە جێبەجێ ناکرێت. هەر بە پێی ئامارێکی فەرمیی خودی وەزارەتی پەروەردە دەوامی قوتابخانەکان بەم جۆرەیە:

-(٤٣٨٢) قوتابخانەی یەك دەوام.

-(٢٢١٧) قوتابخانەی دوو دەوام.

-(١٣٣) قوتابخانەی سێ دەوام.

-(٢) قوتابخانەی چوار دەوام.

*سەرجەم: (٦٧٣٤)

ئایا قوتابخانەیەك ئەوەندە دەوامەی تیادابێت پێتان وایە سیستەم تیایدا جێبەجێ بکرێت و پرۆسەی پەروەردەو خوێندن تیایاندا تەندروست بێت! ؟

٩. قوتابخانە لە بینای کرێدا:

بە پێی ئامارەکانی خودی وەزارەتی پەروەردە لە هەرێمدا (٤٥٢) قوتابخانەیە لە بینای کرێدان، واتە ناوچەکە بینای قوتابخانەی لێ نیەو بینایەك بە کرێ گیراوە بۆیان، بێگومان ئەو بینایەی بە کرێش گیراوە هیچ مەرجێکی قوتابخانە و شوێنی خوێندنی تیادا نیە، چونکە لە بنچینەدا بیناکە بۆ قوتابخانە دروستنەکراوە. بێگومان لەو کاتەشدا ئەو خوێندکارانەی لەو قەتابخانەیەدا دەخوێنن نە سیستەمیان بەسەردا جێبەجێ دەکرێت و نە مامۆستاکانیش دەتوانن وەك پێویست وانەکان بلێنەوەو نە وەك پێویستیش سەرکەوتوو دەبن.

١٠. قوتابخانەی میوان:

بە پێی ئاماری خودی وەزارەتی پەروەردە ژمارەی (١٣٣٨) قوتابخانە لە هەرێمی کردستاندا میوانن، واتە قوتابخانەیە بەلام بینای تایبەتی خۆیان نیە و لە بینای قوتابخانەیەکی تر یا فەرمانگەیەکی تردان، ئەمەش گرفتێکەو ئەگەر چارەسەر نەکرێت هەم ئەم قوتابخانەیە و هەم قوتابخانەی خاوەن بیناکە یا فەرمانگەکە توشی گرفت دەبن و کێشەیان بۆ دروست دەبێت.

١١. قوتابخانەی لە گل (قوڕ) دروستکراو:

بە پێی ئاماری خودی وەزارەتی پەروەردە لە هەرێمی کوردستاندا لەم سەدەی بیست و یەکەدا، دوای (٢٣) سال لە حوکومڕانیەتی خۆماڵی، نزیکەی (٤٠٠) قوتابخانە بیناکانیان لە گڵ و قوڕ دروستکراون، کە ئەمەش لە وەرزی زستاندا هەندێکیان دلۆپە دەکەن و مەترسی روخانیان لێدەکرێت و هیچ مەرجێکی خوێندنیان تیادا نیە.

١٢. لادێی بێ قوتابخانە:

بە پێی ئاماری وەزارەتی پەروەردە تا ئێستا لە هەرێمی کوردستاندا نزیکەی (٦٠٠) لادێ بێ قوتابخانەن. کە ئەمەش دەبێتە مایەی دابڕانی منالانی ئەو لادێیانە لە خوێندن.

١٣. بینا داگیر کراوەکانی پەروەردە:

بە پێی ئامارێك تا ئێستا لە هەرێمی کوردستاندا نزیکەی (١٥٠) بینای وەزارەتی پەروەردە دەستیان بەسەردا گیراوە لە لایەن حزبە سیاسیەکان و بەرپرسان و رێکخراوەکان و دامودەزگەی غەیرە پەروەردەیی و هاولاتیانەوە. کە ئەمە لە کاتێکدایە

کـە پـەروەردە خـۆی بینـای کەمـە کەچـی ناتوانێـت بـەکاریان بهێنێـت و رادەسـتی ناکرێتـەوە. هـەر بـۆ زانیـاری نزیکـەی (٢٠) بینـای قوتابخانـە لەلایـەن قوتابخانـە ئەهلیەکانەوە بەکار دەهێنرێن، لە کاتێکدا بەپێی یاسا دەبێت ئـەم قوتابخانـە ئەهلیانـە خۆیان بینا بۆ خۆیان دروست و دابین بکەن، چونکە کەرتی تایبەتن و کرێی خوێنـدن لـە خوێندکاران وەردەگرن. بەلام نازانرێت ئاخۆ بۆچی وەزارەتی پەروەردە کە خۆی گرفتی بینای هەیە کەچی ئەم بینایانەی وەك غەنیمەت بەخشیوەتەوە بە کەرتی تایبەت!؟

١٤. فرۆشتنی بیناو مولکی پەروەردە:

رۆژ بە رۆژ شارەکان فراوان تر دەبن و لە سەنەرەکانیشیاندا تـا دێـت زەوی و شـوێن بـۆ دروسـتکردنی قوتابخانـەو ناوەنـدە پەروەردەییـەکان کـەمتر دەبێتـەوە و نـامێنێ، پەروەردە کۆمەلیك بیناو مولکی هەیە، پێویستە بپارێزرێن و دەسـتیان پێـوە بگیرێـت و ئەگـەر کـۆن بـوون نـۆژەن بکرینـەوە. نابێـت بـە هـیچ شـێوەیەك و لـەژێر هـیچ بیـانو و ناوێکـەوە زایـە بکـرێن و بفرۆشـرێن. چـونکە بـەم کـارە زیـانی گـەورە بـەر پـەروەردە دەکەوێت. چەند حالەتێکی لەم شێوەیە لە سلێمانی و هەلێر و رانیـە و چـەند شـوێنێکی تر رویاندا. پێویستە بەرێزتان زۆر بە توندی بەگـژ ئـەم دیاردانـەدا بچـنەوەو رێگـری لـەو بازرگانە چاوچنۆکانە بکەن کە مرخی خۆیان لێ خۆش کردووە تا زەوییەکانیان بکەن بـە مۆل و ئەپارتمان.

١٥. زۆری ژمارەی خوێندکار لە پۆلێکدا:

بەپێی سیستەمی تازەی خوێندن دەبێت هەر پۆلێك لە (١٥–٤٠) خوێندکاری زیاتر تیـادا نەبێت. بەلام ئەوەی ئێمە تێبینیمان کردووە بەهۆی ژمارەی زۆری خوێنـدکاران و کـەمی پۆلەکانەوە ئەم ستاندارتە جێبەجێ نەکراوەو پۆل هەیە ٦٠–٧٠ خوێندکاری تیادایە، کە

بێگومـان ئـەم ژمـارە زۆرەش دەبێتـە مایـەی ئـەوەی کـە فـەوزا لـە پۆلەکـەدا هـەبێت و مامۆســـتاکە زاڵ نـــەبێت بەســـەر وانەکـــەدا و نـــەتوانێت وەك پێویســـت چـــاودێری خوێندکارەکان بکات لە فێربوون و تێگەیشتنیان لە وانەکە.

١٦. نەبونی تاقیگەی زانستی:

بەپێی سیستەمی تازەی خوێندن و بە پێی ستاندارتی نێودولەتیش هەر وایە کـە دەبێت هـەموو قوتابخانەیـەك تاقیگـەی تایبـەتی خـۆی هـەبێت بـۆ وانـەکانی (کیمیـا، فیزیـا و بـایۆلۆجی) بـەڵام زۆربـەی هـەرەزۆری قوتابخانـەکانی هـەریمی کوردسـتان تاقیگـەی زانستییان نیەو خوێندکارەکان تا قوتابخانەش تەواو دەکەن چاویان بە تاقیگە ناکـەوێت و بە شێوازی پراکتیکی وانەکانیان ناخوێنن. ئەمەش گرفتێکی گـەورەی فێربوونیانـە کـە تەنها بە شێوازی تیۆری گوێ لە وانەکان دەگرن و لە گرنگیی تاقیگە بەهرەمەند نابن.

١٧. نەبونی تاقیگەی دەنگ:

بە دەگمەن نەبێت قوتابخانەکانی هەرێم تاقیگەی دەنگیان نیە بـۆ وانـەکانی فێـر بـوونی زمان، بەتایبەتی وانـەی زمـانی ئینگلیـزی کـە وانـەی سـەرەکییە. ئەمـەش یەکێکـە لـەو هۆکارانـەی کـە بۆتـە مایـەی ئـەوەی خوێنـدکاری کـورد (١٢) سـاڵ زمـانی ئینگلیـزی دەخوێنێت بەڵام کە خوێندن تەواو ئەکات ناتوانێت دوو رستە بە ئینگلیزی قسە بکات.

١٨. نەبوونی تاقیگەی کۆمپیوتەر:

کۆمپیوتـەر زانسـتێکی سـەردەمیانەیەو لـەم سـەردەمی پێشـکەوتن و تەکنەلۆجیایـەدا ناکرێت دەستبەرداری بین. مایەی دەستخۆشیە کە وەك وانەیەك لە قوتابخانەکانا جێگیر کراوە، بەڵام ئەوەی مایەی سەرسوڕمانە ئەوەیە کە ئەم وانەیەش لە زۆربەی هـەرەزۆری

قوتابخانەکانا بە تیۆری دەخوێنرێت و خوێندکار (ئەگەر لە مالەوە خۆی کۆمپیوتەری نەبێت) لە قوتابخانە چاوی بە کۆمپیوتەر ناکەوێت و وەك پێویست لەم زانستە بەهرەمەند نابێت.

١٩. نەبوونی گۆڕەپانی یاری:

وانەی وەرزش یەکێ لەو وانە گرنگانەیە کە شەوق و زەوقێك بە خوێندکار دەدات روو لە قوتابخانە بکات، بەلام زۆربەی هەرەزۆری قوتابخانەکانی ئێمە یا گۆڕەپانی یارییان نیە، یا ئەگەر هەشیان بێت هیچ مەرجێکی یاریگەی تیا نیە، یا خۆل و گلە یا کۆنکریتە، کە ئەمەش لە گەڵێ کاتدا بە زیان دەشکێتەوە لە جیاتی ئەوەی سودی هەبێت.

٢٠. نەبوونی کتێبخانە:

کتێب سەرچاوەی زانستە و پێویستە هەر لەسەرەتای تەمەنەوە منالان رابهێنرێن بەوەی هاوڕێی کتێب بن، بەلام بەداخەوە قوتابخانەکانی ئێمە بێ کتێبخانەن، خۆ ئەگەر بەناو ژورێکیشیان تەرخان کردبێت بەناوی کتێبخانەوە ئەوا چۆل و هۆڵە و کتێبی تیا نیە. هەرچەندە لە سیستەمی تازەشدا هاتووە کە دەبێت لە قوتابخانەکاندا کتێبخانە هەبێت. مایەی سەر سوڕمانە کەوا سالانە دەیان ملیۆن دیناریش لەسەر بودجەی پەروەردە بە کتێب دراوە، کەچی ئەو کتێبانەی کڕدراون نە مامۆستایان و نە خوێندکاران سودی لێدەبینن و نە بەسەر کتێبخانەی قوتابخانەکانیشدا دابەش کراون و منیش سەرم لە هۆکاری کڕینیان سوڕماوە ! ! !

٢١. نەبوونی باخچە لە قوتابخانەکاندا:

بمەسەلەی ژینگە و ژینگە پارێزی یەکێك لەبابەتەکانی سەردەمە و پێویستە گرنگی پێ بدرێت و خوێندکار لەگەڵ رابهێنرێت، بۆ ئەوەی گیانی ژینگە پارێزی هەر لە منالیەوە تیایدا چەکەرە بکات، بەلام بەداخەوە زۆبەی هەرە زۆری قوتابخانەکانی ئێمە باخچەیان تیادا نیە و ئەم بابەتە گرنگی پێ نادرێت و پشتگوێ خراوە کە ئەمەش هەم دیمەنی قوتابخانەکانی ناشیرین کردووە و هەم خوێندکارانیش بەم گیانە راناهێنێت.

٢٢. نەبوونی هۆکارەکانی فێربوون:

یەکێك لە رێگە سەرکەوتووەکان بۆ فێربوونی زیاتر و تێگەیاندنی خوێندکار و خۆشەویست کردنی وانەکە لەلای، بەکار هێنانی هۆکارەکانی فێربوونە، وەك: داتاشۆ، نەخشە، وێنەو ...هتد. بەلام ئەوەی بەکارنەیەت لە قوتابخانەکانا ئەم هۆکارانەن.

٢٣. نەبوونی شانۆ:

لە هیچ کام لە قوتابخانەکانا هۆلێکی شانۆ و سازدانی شانۆگەری نیە کە خولیایەکی خوێندکارانەو زیاتر بەرەو قوتابخانە کێشیان دەکات و خوێندکاران دەیانەوێت و دەخوازن بەهرەکانی خۆیانی تێدا دەر بخەن. ئەم بابەتە گرنگە لەبەرچاو بگیرێت و هەول بدرێت هۆلی شانۆ تەرخان بکرێت و کاتێك بۆ ئەم مەبەستە تەرخان بکرێت.

٢٤. نەبوونی ئینتەرنێت لە قوتابخانەکان:

هێلەکانی ئینتەرنێت هۆکاری گەیشتنە بە زانیاری تازەو دنیای پێشکەوتووی دەرەوە، بەداخەوە قوتابخانەکانی ئێمە لەم تەکنەلۆجیایە بێبەشن و هێلی ئینتەرنێت لە هیچ کام لە قوتابخانەکاندا نیە. وا باشە بەرنامەیەك دابنرێت بۆ ئەم مەبەستە.

٢٥. گرفتی نەبوونی کارەبا لە قوتابخانەکاندا:

پێویستە قوتابخانەکان بەردەوام کارەبای نیشتمانییان هەبێت، بەلام بەداخەوە کارەبا وەك پێویست نیە و ئەو ئامێرانەش کە بە کارەبا کار دەکەن لەو کاتانەدا لە کار دەوەستن. ئەمەش بۆتە مایەی ئەوەی خوێندکاران لە وەرزی گەرمادا لە خوێندن بێزار بن.

٢٦. نەبوونی پاکوخاوێنی لە قوتابخانەکان:

ژمارەیەکی زۆر لە قوتابخانەکان لەڕوی پاك و خاوێنییەوە وەك پێویست نین. چ ژووری پۆلەکان، یا دیوارەکان و یا گۆڕەپانەکانی، ئەمە جگە لە توالێتەکان کە هەر باسی ناکرێت. ئەمە هەم دیمەنێکی ناشیرینە و هەم دەبێتە مایەی بلاوبوونەوەی جۆرەها نەخۆشیش، هەم دەبێت بە کلتورێکیش لای ئەو منالانە کە گرنگی بە پاك و خاوێنی نەدەن.

٢٧. نەبوونی کارگوزار و باخچەوان لە قوتابخانەکاندا:

ژمارەیەکی زۆر لە قوتابخانەکان یا کارگوزاریان نیە، یا ئەوەتا ئەگەر هەشیان بێت یەك یا دوو کارگوزاریان هەیە و ئەوانیش لە تەمەنێکی گەورەدان و پێویستە خانەنشین بکرێن. کە ئەمەش یەکێك لە هۆکارەکانی پیس و پۆخلی هەندێك لە قوتابخانەکانە. وە ناکرێت لە قوتابخانەیەکدا چەند کارگوزارێك ئەبێت و لە زۆربەی قوتابخانەکانی تریشدا یەك دانە یا هیچ نەبێت.

٢٨. نەبوونی توێژەری کۆمەلایەتی:

توێژەری کۆمەلایەتی ڕۆڵێکی زۆر گرنگ دەگێڕێت لە قوتابخانەکاندا و بە پێی سیستەمی تازەی خوێندنیش دەبێت هەموو قوتابخانەیەك توێـژەرێکی کۆمەلایـەتی هـەبێت. بـەلام ئـەوەی مایـەی سەرسـوڕمان و نیگەرانییـە لـە هـەرێمی کوردسـتاندا (٦٧٣٤) قوتابخانـە هەیـە کەچـی تـەنها تـەنها (١٧٧٠) توێـژەر دامـەزرێنراون. واتـە ئێسـتا نزیکـەی (٥٠٠٠) قوتابخانەیـە بـێ توێـژەرن! ئەمـەش کاریگـەری خراپـی دەبێـت کـە قوتابخانـەکان بـێ توێژەرن و سەرباری ئەم هـەموو گیروگرفتـە کۆمەلایەتیـەی ڕوو لـە خوێنـدکاران دەکـات توێژەرێکی کۆمەلایەتی نەبێت بەدەم گرفتەکانیانەوە بچێت بۆ چارەسازی.

٢٩. کێشەی فرۆشگە (حانوت)ی قوتابخانەکان:

فرۆشگەی قوتابخانەکان کە شـوێنی دەسـتکەوتن و کڕینـی کـەل و پـەل و پێداویسـتی و خواردنی خوێندکارانە لە قوتابخانەکاندا، بەلام وەك پێویست نیـە، لەهەنـدێك قوتابخانـە هەر نیە، لە هەندێکیان هەیە بەلام بـێ سـەروبەرە، کەلوپەلـەکانی گرانـە، شـت و مـەکی بەسەرچوو لەهەندێکیان فرۆشراوەو چاودێری بەسەرەوە نیە کە ئەمەش مەترسـی هەیـە بۆسەر تەندروستی خوێندکارەکان، لە هەندێك قوتابخانەشدا بازرگانی پێوە دەکرێت کـە بە نرخێکی خەیالی بە کرێدراوە کە ئەقل و مـەنتق قبـولی ناکـات و مایـەی سەرسـوڕمانە، بەتایبەت لە هەندێك لـە ئامادەییـەکانی کچـان! کـە نازانرێـت هۆکارەکـەی چـیە؟ ئەمـە گرفتێکەو ئەرکی سەر شانی وەزارەتە هیچی تر پشتگوێی نەخات و بەدوایدا بچێت.

٣٠. گرفتی ئـاوی خواردنەوە:

ئاوی خواردنەوە یەکێ لە مافە سەرەتاییەکانی هەر خوێندکارێکە کـە لـە قوتابخانـەکانا بۆیان دابین بکرێت، بەلام لە ژمارەیەکی بەرچاو لەو قوتابخانانـە وەك پێویسـت نیـە، یـا

ئاوەکە پاك نیە یاخود شوێنی دابینکردن یا بەکارهێنانی ئاوەکە کە ئەمەش کاریگەری لەسەر تەندروستی ئەو منالانە دەبێت.

٣١. گرفتی توالێت و دەستشۆر:

شوێنی دەست شۆردن و توالێتەکانی زۆربەی قوتابخانەکان پاك نین و شایەنی بەکار هێنان نین و هیچ مەرجێکی تەندروستیان تێدا نیە. کە ئەمەش هەم دەبێتە مایەی بلاوبوونەوەی چەندین نەخۆشی و هەم نەنگییە بۆ دەزگایەکی رەسمی و پەروەردەیی شوێنە تەوالێت و دەستشۆرەکانی بەم شێوازە بێت.

٣٢. ساردی و گەرمی قوتابخانەکان:

ژینگەی زۆربەی قوتابخانەکان لەڕووی ساردی و گەرمیەوە بۆ منالان گونجاو نیە، لە وەرزی هاوینا گەرم و تاقەت پڕوکێنە و هۆکارەکانی فێنك کردنەوە نین و گەر هەشبێت لە پانکەیەك تێناپەڕێت، لە وەرزی زستانیشا ساردە، بەشێك لە پۆلەکانی خوێندن شوشەی پەنجەرەکانیان شکاوەو ئەمەش دەبێتە مایەی ساردی زیاتر. بەگشتی ئەمانە دەبنە مایەی ئەوەی منال لە قوتابخانە بێزار بێت.

٣٣. چاپی کتێب:

یەکێ لە گیرو گرفتەکانی پەروەردە چاپکردنی کتێبەکانی خوێندنە، کە بە پێی ئەو گرێبەستانەی وەزارەت لەگەل چەند کۆمپانیایەکی بیانیدا کردوویەتی سالآنێکە لە دەرەوە چاپ دەکرێن، کە ئەمەش چەند کاریگەرییەکی خراپی هەیە، لەوانە:

یەك: سالانە بڕێکی زۆر بودجەی هەرێم دەچێتە دەرەوە و باشتر وایە لەناوخۆدا بەکار بێت و چاپخانەی خۆمالی هەیە و ئەوان چاپی بکەن.

دوو: بەهۆی ئەوەی لە دەرەوەیە سالانە کتێب درەنگ دەگاتە دەست خوێندکاران.

سێ: بەهۆی ئەوەی لە دەرەوەیە و دوورە وەك پێویست سەرپەرشتی چاپی نەکراوە و ئەمەش بۆتە هۆی ئەوەی هەڵەی زۆر روو بدات.

چوار: بەناوی سەرپەرشتی کردنی چاپەوە بودجەیەکی زۆر بەهەدەر دراوە.

٣٤. گرێبەستەکانی کتێب:

بەپێی ئەو گرێبەستانەی وەزارەت لەگەڵ چەند کۆمپانیایەکی بیانی کردووە بۆ چاپکردنی کتێب، بە پێی دەکۆمێنتەکان گەندەڵی تیادا کراوەو بودجەی گشتی تیادا بەهەدەر دراوەو تا ئێستاشی لەگەڵدابێت ئەم گرێبەستانە بەردەوامن، سەرباری ئەوەی مەسەلەکە گەیەنراوەتە ئەنجومەنی وەزیران و بڕیاری بۆ دەرچووە و لای داواکاری گشتیش ئەم دۆسیەیە جولێنراوە، بەلام تا ئێستاشی لەگەڵدا بێت هەم گرێبەستەکان بەردەوامن و هەم هیچ ئیجرائاتێك نەکراوە. کە ئەمە نەنگیەکی گەورەیە بۆ پەروەردە کە لە چاپی کتێبی منالاندا بە ملیۆنان دۆلار بەهەدەر بدرێت و منالانیش وەك پێویست کتێبیان نەبێت و کەسیش لە تۆمەتباران ئیجرائاتیان لەگەڵ نەکرێت.

٣٥. چاپ نەکردنی کتێب لە ناوەوەی هەرێم:

لەگەڵ ئەوەشدا کە ژمارەیەکی زۆر چاپخانەی پێشکەوتوو لە هەرێمی کوردستاندا هەیە و سالانەش داوایانکردووە کە چاپی کتێبەکان نەنێردرێتە دەرەوەو لەناوخۆ چاپ بکرێن، کە سودی زۆری دەبێت، هەم دراوی گرانبەها ناچێتە دەرەوەو هەم لە نزیکەوە سەرپەرشتی دەکرێت و هەم زوو دەگاتە دەست خوێندکاران و هەم دەبێمایەی رەخساندنی دەرفەتی کار بۆ ژمارەیەکی زۆری خەڵك. بەلام وەزارەتی پەروەردە رەزامەند نەبووە ئەم کارە بکات.

خۆ ئەگەر وەزارەت بە چاپخانەکانی ناوخۆشی نەدات، ئەوا هیچنا پێویستە بیر لە چاپخانەیەکی تایبەتی خۆی بکاتەوە و بە بودجەی تەرخانکراوی یەك سالی چاپکردنی کتێب ئەتوانێت باشترین چاپخانە بکڕێت و سالانە ئەم بودجەیە بۆ وەزارەت بگێڕێتەوە و لە بوارێکی تردا سەرفی بکات.

٣٦. قورسی کێشی کتێبەکان:

کتێبەکانی خوێندن بە شێوازێك و جۆرێك کاغەز چاپکراون کە کێشیان زۆر قورسەو منالان (بەتایبەت تەمەنە سەرەتاییەکان) زۆر بە زەحمەت بۆیان هەلدەگیرێت و ئەمەش هەم کاریگەری خراپی لەسەر تەندروستی منالەکان دەبێت و هەم دەبێتە مایەی بێزاری منالانیش لە قوتابخانە.

٣٧. هەلەی زانستی لە پرۆگرامەکاندا:

بەشێك لە پرۆگرامەکان و کتێبەکانی خوێندکاران هەلەی زانستیان تێدایە، کە ئەمەش کاریگەری خراپی لەسەر سایکۆلۆجیای خوێندکاران دەبێت، هەرچەندە ئەم هەلانە دەمێکە لەلایەن چەند مامۆستاو کەسایەتییەکی شارەزاو دلسۆز و پەرۆشەوە دەستنیشانکراون، بەلام هەر وەك خۆیان ماونەتەوەو کەس لە وەزارەت گوێی لێنەگرتوون، ئەمە ئەرکی سەر شانی وەزارەتە بە زوترین کات راستیان بکاتەوە.

٣٨. هەلەی وەرگێڕان لە پرۆگرامەکان:

لە پرۆگرامەکانی خوێندندا هەلەی وەرگێڕان زۆرە و بابەتەکان کە وەرگێڕدراون وەك پێویست متنا نادەن بەدەستەوە و لە گەلێ شوێندا مانای سەرەکیی مەبەستیان گۆڕیوە و ئەمەش دەبێتە مایەی ئەوەی کە زانستەکە لنگەوقوچ بە خوێندکار بگات و دواتریش

راستکردنەوەی زۆر سەخت دەبێت، هەرچەندە لەم بوارەشدا کەسانێکی دلسۆز و شارەزا هەڵیانداوە راستبکرێتەوە بەلام گوێیان لێنەگیراوە.

٣٩. هەلەی زمان و هەلەی چاپ لە پرۆگرامەکان:

لە پرۆگرامەکانی خوێندندا هەلەی زمانەوانی زۆر هەیە، کە لەگەڵ کاتدا بۆتە مایەی ئەوەی مانا راستەقینەکە کە مەبەستە لێی بشێوێ و خوێندکار سەری لێ بشێوێت، کە ئەمەش کاریگەری خراپی لەسەر خوێندکار دەبێت و بەهەلە زانستەکە تێدەگات و راستکردنەوەی زۆر سەخت دەبێت. سەرباری ئەوەی کەسانێی پسپۆری ئەم بوارە دەمێکە هاوار دەکەن و بابەت و پێشنیاریان نوسیوە و هەلەکانیان راستکردۆتەوە، بەلام گوێیان لێنەگیراوەو هەلەکان هەر بەردەوامن.

هەرچەندە هەلەچن و سەرپەرشتیاری چاپیش هەیە، بەلام گەڵێ هەلە دەبینرێت کە هەلەی چاپن لە پرۆگرامەکاندا و زۆرجار ئەم هەلانەش بوونەتە مایەی ئەوەی کە کتێبەکان پوچەل بکرێنەوەو بودجەیەکی زۆریش بەهەدەر بڕوات:

٤٠. وازهێنان لە خوێندن:

دیاردەی وازهێنان لە خوێندن دیاردەیەکی خراپ و مەترسیدارە لە هەرێمی کوردستاندا، بە پێی ئامارەکانی خودی وەزارەتی پەروەردە لەم چوار سالەی ئەم دواییە وازهێنان لە قۆناغی بنەڕەتیدا (١-٩) بەم جۆرە بووە:

٢٠١٠-٢٠١١—(١١.٥٩٦) خوێندکار لە خوێندن دابڕاون.

٢٠١١-٢٠١٢—(١٤.١٠٩) خوێندکار لە خوێندن دابڕاون.

٢٠١٢-٢٠١٣—(١٣.٨٠٥) خوێندکار لە خوێندن دابڕاون.

٢٠١٣-٢٠١٤—(١١.٠٥٧) خوێندکار لە خوێندن دابڕاون.

ئەمە جگە لە ئامادەییەکان، ئەمە جگە لەوانەی کە هەر پەیوەندیان بە خوێندنەوە نەکردووە و ناونوس نەکراون کە ئەمانە هیچیان لەم ژمارەیەدا نین، واتە ئەو کاتە ژمارەکە چەند قات زیاد دەکات، دیارە ئەمە هۆکاری زۆرە، هەر لە پەروەردەیی، دەروونی، کۆمەلایەتی، ئابوری و سیاسی و هتد. کە کاری وەزارەتی پەروەردەیە لەگەل لایەنە پەیوەندیدارەکانی تردا هەولی بنەبڕکردنی، یا هیچ نا کەمکردنەوەی بدات، چونکە گەر سالانە ئەم ڕێژە زۆرەی نەخوێندەوار بڕژێنە نێو کۆمەلی کوردەوارییەوە ئەوا بێگومان داهاتوی نەوەکانمان و کۆمەڵەکەمان باش نابێت.

٤١. پشوی زۆر و وەك پێویست جێبەجێنەکردنی ساڵنامەی خوێندن:

هەرچەندە سالانە لە سەرەتای دەوامدا سالنامەی خوێندن رادەگەیەنرێت، کە دەبێت سالانە ئەو ماوەیەی لە سیستەمی خوێندندا دیاریکراوە دەوام بکات، بەلام بە دەگمەن وەك خۆی جێبەجێ دەکرێت، چونکە پشوی لابەلا دێتە گۆڕێ و بەهۆی بێبەرنامەیی حکومەتەوە جاری وا هەیە چەند ڕۆژێك دەکرێت بە پشوو و ئەمەش کاریگەری لەسەر ئەوە دەبێت کە سالانە پرۆگرامەکانی خوێندن تەواو نەکرێن و ئەمەش دەبێتە هۆی دابەزینی ئاستی زانستیی خوێندکاران.

٤٢. سەرەتای دەست پێکردنی دەوامی سالانە:

ڕۆژی دەستپێکردنی دەوامی سالی تازە ڕۆژی (١٠)ی ئەیلولە، ئەمە لە کاتێکدایە کە هێشتا ئەنجامی تاقیکردنەوەکانی خولی دووەم دەرنەچوونە، کە ئەمەش دەێتە هۆی دروستبوونی فەوزا لە قوتابخانەکاندا و لەبەر ئەوانەی لە خولی یەکەمدا دەرنەچوون هێشتا ئەوانەی تریش دەوامیان پێ ناکرێت و ئەمەش دەبێتە هۆی سارد بوونەوەی خوێندکاران لە دەوام، چونکە یەکەم ڕۆژی دەوامە و منالان بە شەوق و زەوقەوە بەرەو

خوێندنگەکان دەچن، کەچی لە خوێندنگەدا بێ ئەوەی هیچیا پێ بلێن یەکسەر دەیان نێرنەوە مالەوە.

٤٣. وانەی وەرزش:

وانەی وەرزش یەکێ لەو وانانەیە کە وێرای سودی بۆ تەندروستی خوێندکاران، وا لە منالان دەکات خۆشەویستی زیاتریان بۆ قوتابخانە هەبێت، بەلام بەداخەوە ئەم وانەیە وەك پێویست نیە و پشتگوێ خراوە، سەرباری نەبوونی یاریگەی تایبەت و گونجاو بە خوێندکاران لە زۆربەی قوتابخانەکاندا، لە زۆربەی کاتدا ئەم وانەیە بەچاوێکی بێ بایەخ سەیر دەکرێت و کاتەکەی بە وانەی تر پڕ دەکرێتەوە.

٤٤. وانەی هونەر:

وانەی هونەر یەکێ لەو وانانەیە کە وێرای ئەوەی گرنگە و منال لەم تەمەنەیدا ئارەزوو و خولیاکانی دەردەکەون و خۆی دەبینێتەوە، وا لە منالان دەکات خۆشەویستی زیاتریان بۆ قوتابخانە هەبێت، بەلام بەداخەوە ئەم وانەیە وەك پێویست نیە و پشتگوێ خراوە، سەرباری نەبوونی وێنەگا (مرسم)ی تایبەت لە زۆربەی قوتابخانەکاندا، لە زۆربەی کاتدا ئەم وانەیە بەچاوێکی بێ بایەخ سەیر دەکرێت و کاتەکەی بە وانەی تر پڕ دەکرێتەوە.

٤٥. وانەی مۆسیقا:

وانەی سرود و مۆسیقا یەکێ لەو وانانەیە کە وا لە منالان دەکات خۆشەویستی زیاتریان بۆ قوتابخانە هەبێت، بەلام بەداخەوە ئەم وانەیە نیە و پشتگوێ خراوە، سەرباری نەبوونی ژوری ستۆدیۆ و ئامێری مۆسیقا لە قوتابخانەکاندا، ئەم بابەتە بەچاوێکی بێ بایەخ سەیر دەکرێت و کەم و کوڕییەکی گەورەیە کە ئەم وانەیە نیە.

٤٦. وانەی ئایین:

یەکێك لەو وانانەی دەخوێنرێت وانەی ئایینە، ئەم وانەیەش گرفتی زۆری هەیە لە شێوازی دارشتن و وتنەوەیدا، هەروەها لە کتێبەکاندا هەندێك بابەت ورووژێنراون کە خزمەت نە بە ئایین و نە بە کۆمەلگەش ناکات. لە جیاتی بە ئاشتی پێکەوە ژیان، جۆرێك لە رق لە نێوان پێکهاتە ئایینیەکان دروست دەکات. پێویستە ئەم وانەیە شێوازی وتنەوەی و کتێبەکانی زۆر ئاسانتر بکرێن نەکا لە جیاتی چاکسازی بە لایەنی خراپەدا بشکێتەوە.

٤٧. ئامادەییە پیشەییەکان:

لە هەموو دنیادا پەروەردەکردنی کادری ناوەراست و بواری پیشەیی گرنگیی خۆی هەیە، بەلام لە ولاتی ئێمەدا بە پێچەوانەوە بەتەواوی پشتگوێ خراون، لە هەرێمی کوردستاندا (٣٦) قوتابخانەی پیشەیی هەیە، کە (١٥٢٦) مامۆستایان هەیە و نزیکەی (٩٤٩٨) خوێندکار لەخۆ دەگرێت.بەلام ئەم قوتابخانانە زۆر دواکەوتون، هەمان پرۆگرامە کۆنەکان دەخوێنن و هیچ تازەگەرییەکیان تیادا نیە، جگە لەوەی لە رووی خراپیەوە حالیان حالّی قوتابخانەکانی ترە، تاقیگە و وەرشەکانیان زۆر کۆنن و ئەو ئامێرانەی بەکاریان دەهێنن رۆژگارێکە بەسەر چوون، بەشەکانیان کۆنن و کە دەریش دەچن سود لە بڕوانامەکانیان نابینن، مامۆستاکانیان هەمان بابەتی کۆنە دەیلێنەوە و پێویستیان بەوەیە خول ببینن لەسەر زانستی تازەو رەوانەی دەرەوە بکرێن. هەر ئەمەشە بۆتە هۆی ئەوەی کەوا خوێندکاران کە قۆناغی (٩)ی بنەڕەتی دەبڕن رووی تێنەکەن و هەم رۆژ بە رۆژ ئەم قوتابخانانە دەپوکێنەوە و هەم فشاری زیاتریش لەسەر ئامادەییەکان دروست دەبێت و هەم کادیری هونەریشمان لە کۆمەلدا کەم دەبێتەوە.

٤٨. قوتابخانه ئەهلی و نا حکومیەکان:

بە فەرمی لەلایەن وەزارەتی پەروەردەوە رێگە بە ژمارەیەك قوتابخانەی ئەهلی (بیانی و نێودەوڵەتی و خۆماڵی) دراوە و بە مۆڵەت کراونەتەوە، لە سالی (٢٠١٢)شدا پەرلەمانی کوردستان یاسای ژمارە (١٤) ی تایبەت بەو قوتابخانانە دەرکرد، تا ئێستا بە پێی ئاماری وەزارەت نزیکەی (٢٦٤) قوتابخانەی ئەهلی هەیە، بەلام ئەوەی تێبینی دەکرێت لە زۆربەیاندا نە یاسا و نە رێنمایی جێبەجێ ناکرێت، هەر لە پرۆگرامی خوێندن و کریێ ی خوێندکاران و بیناو ریێ و شوێنیانەوە بگرە تا دەگات بەوەی هەندێك لەوانە ئەجیندای تایبەتی خۆیان هەیەو دەیانەوێت لە کوردستاندا جێبەجێی بکەن، کە ئەمەش ئەرکی وەزارەتی پەروەردەیە دەبێت بە یاسا و رێنمایی رێکیان بخات و رێگە بە پێشێلکاریەکانیان نەدات و بیانوەستێنێت. هەندێکیان بینای حکومیان داگیر کردووە دەبێت لێیان بسەنرێتەوە.

٤٩. خوێندنی ئێواران:

خوێندنی ئێواران کە خواست لەسەری زۆرە، بەلام گیر و گرفتی زیاترە. لەم دواییانەدا کە ژمارەیەکی زیاتر قوتابخانەی ئیواران کراوەتەوە، بەلام وەك پێویست نین، لەوانە مامۆستا و ستافی ئیدارییان وەك پێویست نیە، بیناو شوێنی خوێندنیان وەك پێویست نیە، هەر بۆیە زۆر بە زەحمەت پرۆگرامی سالانەی خوێندن بەنیوە ناچلی تەواو دەکرێت و یاخود هەر ناکرێت.

٥٠. قوتابخانەی نمونەیی:

کار کردن بە دوو شێوازی (قوتابخانەی نمونەیی) و (قوتابخانەی نا نمونەیی) یەکێکی ترە لە گرفتەکان، ئەمە خۆی لەخۆیدا جیاوازی کردنە لە نێوان منالاندا کە هیچ

جیاوازییەکیان نیە و هەردووکیشیان بە هەمان ستاف و بەهەمان پرۆگرام و لە هەمان بینای حکومیدا لە لایەن وەزارەتی پەروەردەوە بەڕێوە دەبرێن. ئەمە دروستکردنی جیاوازی و هەستکردنە بە غوبن لەلایەن مامۆستایان و خوێندکارانی خوێندنگا نانمونەییەکانەوە.پێویستی بە چارەسەرە و گرفتێکی گەورەیە و پێویستە بنەبڕ بکرێت و هەموو قوتابخانەکان بەیەك چاو سەیر بکرێن.

٥١. باخچەی ساوایان:

باخچەی ساوایان یەکەم خوێندنگەی منالانە لە دەرەوەی خیزان کە رووی تێدەکات، وە گرنگیی تایبەتی خۆیشی هەیە و بە پێی توێژینەوەکان دەرکەوتووە ئەو منالانەی لە باخچەی ساوایانەوە بۆ قوتابخانە دەچن جیاوازن لەوانەی نەچوونەتە باخچەی ساوایانەوە. بەلام لە هەرێمی کوردستاندا باخچەی ساوایان وەك پێویست نیە، جگە لەوەی لە لادێکان هەر بوونی نیە و لە شارۆچکەکاندا بە دەگمەن و لە شارە گەورەکانیش زۆر بە کەمی. لە هەموو هەرێمی کوردستاندا تەنها (٤٨٧) باخچەی ساوایان هەیە. جگە لەمە گرنگی پێنەدراوەو باخچە حکومیەکان دادە و مامۆستای وەك پێویستیان نیە و زۆربەی بیناکانیان گونجاو نین بۆ باخچەی ساوایان و کەلوپەلی یاریی منالانیان وەك پێویست نیە. سەبارەت بە باخچە ئەهلیەکانیش یاسایەك نیە ڕێکیان بخات و ڕێنماییەکانیش نە وەك پێویستن و نە وەك پێویستیش جێبەجێ دەکرێن و جۆرەها گرفت رووی تێکردوون.

٥٢. پەروەردەی تایبەت:

لە ولاتانی پێشکەوتوو دا پەروەردەی تایبەت (بۆ خاوەن پێداویستیە تایبەتەکان) گرنگیی خۆی هەیە، لە وەزارەتی پەروەردەی هەرێمدا هەرچەندە بەڕێوەبەرایەتیەکی

تایبەت بەم بوارە هەیە، بەلام لە مەیدانی پراکتیکی دا بەتەواوی پشتگوێ خراوەو کاری بۆ ناکرێت، کە ئەم بوارە پێویستی بە هۆکاری فێربوونی تایبەت و راهێنانی مامۆستایان لەم بوارەدا و بلاو کردنەوەی هۆشیاری گشتی هەیە.

٥٣. خوێندنی نابینایان:

لە هەرێمی کوردستاندا (لە هەرسێ پارێزگەی هەولێر و دهۆك و سلێمانی) چەند قوتابخانەیەکی تایبەت بە خوێندنی نابینایان هەیە، لەوانە (پەیمانگەی رووناکی بۆ نابینایان)، بەلام ئەم پەیمانگەیەش کەم و کوڕی زۆرە، پێداویستییان نیە، تا ئێستاشی لەگەلدابێت کتێبی مەنهەجیان نیە کە بە رێنوسی (برایل) نوسرابێت، چاپخانەیەکی (برایل) کە تایبەتە بە نابینایان لە هەرێمی کوردستاندا نیە بۆ چاپکردنی کتێبەکانیان، (کۆمپیوتەری زیرەك) کە یەکێ لە پێداویستیە گرنگەکانیانە نیانە، تاقیگەی دەنگی و ستۆدیۆی پێویستیان نیە. هۆکارەکانی گواستنەوەیان وەك پێویست بۆ دابین نەکراوە، کارمەند و مامۆستاکانیان پێویستە حیسابی تایبەتیان لە موچەو دەرمالە بۆ بکرێت بۆیان نەکراوە. ئەمانەو چەندین گرفتی تر کە لەم پەیمانگانەدا هەیە.

٥٤. پەیمانگەی بیر کۆلان:

لە هەرێمی کوردستاندا (لە هەرسێ پارێزگەی هەولێر و دهۆك و سلێمانی) چەند قوتابخانەیەکی تایبەت بە خوێندنی بیرکۆلان (ئەوانەی ئاستی ژیریان وەك پێویست نیە و درەنگ تێدەگەن) هەیە، لەوانە (پەیمانگەی بیر کۆلان)، بەلام ئەم پەیمانگەیەش کەم و کوڕی زۆرە، پێداویستییان نیە، هۆکارەکانی فێربوونیان نیە. هۆکارەکانی گواستنەوەیان وەك پێویست بۆ دابین نەکراوە، کارمەند و مامۆستاکانیان پێویستە حیسابی تایبەتیان لە موچەو دەرمالە بۆ بکرێت بۆیان نەکراوە. ئەمانەو چەندین گرفتی

تر كه لـەم پەیمانگانـەدا هەیـە. (هەرچـەندە ئەمـە ئێسـتا بـە فـەرمی لەسـەر وەزارەتـی پـەروەردە نیـە و لەسـەر وەزارەتـی كاروبـاری كۆمەڵایەتییـە، بـەڵام ئـەوە هەڵەیـەكی گەورەیـە و لـە هـەموو دنیـادا سـەنتەر و پەیمانگـەكانی فێركـردن و پـەروەردە لەسـەر وەزارەتـی پـەروەردەن، هـەر بـۆ زانیـاری بـەڕێزتان هـەولی زۆر درا كـە بخرێنـە سـەر وەزارەتی پەروەردە و وەزارەتی كاروباری كۆمەڵایەتیش ڕەزامەنـد بـوون، بـەڵام خـودی وەزارەتی پەروەردە وەری نەگرتن).

٥٥. پەیمانگەی هیوا بۆ نابیستان:

لـە هـەرێمی كوردسـتاندا (لـە هەرسـێ پارێزگـەی هـەولێر و دهـۆك و سـلێمانی) چـەند قوتابخانەیـەكی تایبـەت بـە خوێنـدنی نابیسـتان هەیـە، لەوانـە (پەیمانگـەی هیـوا بـۆ نابیستان)، بەڵام ئەم پەیمانگەیەش كەم و كوڕی زۆرە، پێداویستییان نیە، تا ئێستاشـی لەگەڵدابێت وەك پێویست كتێبی مەنهەجیان نیە كە بە زمـانی ئامـاژە نوسـرابێت، تـەنها یەك كتێبیان هەیەو كتێبەكانی تریان ئامادەن بۆ چاپ بـەڵام كـەس نیـە چـاپی بكـات و هیچ كەس و لایەنێك بودجەی بۆ دابین ناكات، هۆكارەكانی فێربوونیان نیە. هۆكارەكـانی گواسـتنەوەیان وەك پێویسـت بـۆ دابـین نـەكراوە، كارمەنـد و مامۆسـتاكانیان پێویسـتە حیسابی تایبەتیان لە موچەو دەرماڵە بۆ بكرێت بۆیان نەكراوە. ئەمانەو چەندین گرفتـی تر كه لـەم پەیمانگانـەدا هەیـە. (هەرچـەندە ئەمـە ئێسـتا بـە فـەرمی لەسـەر وەزارەتـی پـەروەردە نیـە و لەسـەر وەزارەتـی كاروبـاری كۆمەڵایەتییـە، بـەڵام ئـەوە هەڵەیـەكی گەورەیـە و لـە هـەموو دنیـادا سـەنتەر و پەیمانگـەكانی فێركـردن و پـەروەردە لەسـەر وەزارەتـی پـەروەردەن، هـەر بـۆ زانیـاری بـەڕێزتان هـەولی زۆر درا كـە بخرێنـە سـەر وەزارەتی پەروەردە و وەزارەتی كاروباری كۆمەڵایەتیش ڕەزامەنـد بـوون، بـەڵام خـودی وەزارەتی پەروەردە وەری نەگرتن).

٥٦. سەنتەرەکانی راهێنانی ئۆتیزم:

لە هەرێمی کوردستاندا چەند سەنتەرێك هەیە بۆ راهێنانی ئەو منالانەی نەخۆشی ئۆتیزمیان هەیە، بەلام ئەم سەنتەرانەش بە هەمان شێوە گرفتیان هەیە، راهێنەری وەك پێویست و شوێنی راهێنانی گونجاو و هۆکار و پێداویستییەکانیان بۆ دابین نەکراوە. (هەرچەندە ئەمە ئێستا بە فەرمی لەسەر وەزارەتی پەروەردە نیە و لەسەر وەزارەتی کاروباری کۆمەلایەتییە، بەلام ئەوە هەلەیەکی گەورەیە و لە هەموو دنیادا سەنتەر و پەیمانگەکانی فێرکردن و پەروەردە لەسەر وەزارەتی پەروەردەن، هەر بۆ زانیاری بەرێزتان هەولی زۆر درا کە بخرێنە سەر وەزارەتی پەروەردە و وەزارەتی کاروباری کۆمەلایەتیش رەزامەند بوون، بەلام خودی وەزارەتی پەروەردە وەری نەگرتن).

٥٧. قوتابخانەی لادێکان:

جیاوازی زۆر لەنێوان قوتابخانەی لادێکان و شارەکاندا هەیە، هەر لە ژمارەی مامۆستا و پێداویستیەکانی ترەوە و قوتابخانەی لادێکان وەك شارەکان سەیری نەکراوە و بە جۆرێك لە جۆرەکان پشتگوێ خراون. لە کاتێکدا لە لادیکاندا (٣٢٧٨) قوتابخانە هەیە.

٥٨. خوێندنی خێرا:

خوێندنی خێرا دەرگایەکی گرنگە پەروەردە بەرووی ئەوکەسانەدا کردوویەتیەوە کە بەتەمەنن و خوازیارن فێری خوێندەواری بن. بەلام بەداخەوە ئەمەشیان بێ گیرو گرفت نیە. لە هەرێمی کوردستاندا کە نزیکەی (٩٣) قوتابخانەی خوێندنی خێرا هەیە، بەشی هەرە زۆریان کێشەی بینا و نەبوونی مامۆستا و پرۆگرامیان هەیە.

بە بێی توێژینەوەیەکی زانستی کە لەبەردەستماندایە رێژەی تەنها (٣١.٣٪) لەو پرۆگرامە رازین کە دەیخوێنن. رێژەی (٢٤.٦٪) لەو بینایە رازین کە وانەی تێدا

دەخوێنن. گەلێ ناوچەش هەیە داوای کردنەوەی ئەم قوتابخانانەیان کردووە بەلام بۆیان نەکراوەتەوە.

٥٩. قوتابخانەی بەهرەداران:

لە هەر سێ پارێزگەی هەولێر و دهۆك و سلێمانی سێ قوتابخانەی بەهرەداران هەیە، ئەم قوتابخانانە بە هەرسێکیان ژمارەی خوێندکارەکانیان نزیکەی (١٥٠) خوێندکار دەبێت. هەرچەندە ئاستی زانستی لەم قوتابخانانەدا زۆر بەرزەو ئەو منالانەی تیایانا دەخوێنن ئاسایی نین لە زیرەکیدا. بەلام گیر و گرفتی بینا و نەبوونی مامۆستا و ڕێنمایی و سیستەمیان هەیە، هەر بۆ زانیاریتان ئەمسالی خوێندن بڕیارێکی پەروەردەش هەبوو کە ئەم قوتابخانانە دابخرێن.

٦٠. پەیمانگەکانی (هونەرە جوانەکان، کۆمپیوتەر، وەرزش):

لە زۆربەی سەنتەری پارێزگاو شارە گەورەکانی هەرێمدا ئەم پەیمانگایانە هەن، کە ژمارەیان دەگاتە (٣٠)پەیمانگە، بوونی ئەم پەیمانگایانەش گرنگە بۆ پێگەیاندنی کادری هونەری. بەلام ئەوانەش کەم کێشە نین، بۆ نمونە:

پەیمانگەی هونەرە جوانەکانە بەلام هۆلی شانۆی وەك پێویست نیە، ئامێری مۆسیقای نیە، تەنوری سورکردنەوەی نیە، پێداویستیەکانی رۆژانە بەکاری دەهێنن نیانە. بۆ پەیمانگەی کۆمپیوتەریش هەروایەو سەیر ترە، چونکە کۆمپیوتەر تاکە پسپۆرییانە دەیخوێنن بەلام تاقیگەی کۆمپیوتەر و کۆمپیوتەریان وەك پێویست نیە. بۆ پەیمانگەی وەرزشیش هەروا، چونکە نە گۆڕەپان و نە مەلەوانگەو نە پێداویستیەکانی گۆڕەپان و مەیدان و هتد یان نیە.

ئەمانە گرفتن و پێویستیان بە چارەسەر کردن هەیە. یەکێ لە گرفتەکانی تریشیان ئەوەیە کە ژمارەیەکی بەرچاو لە بەڕێوەبەرەکانیان پسپۆری خۆیان نیە و لەبەر ختری خاتران دانراون!!

٦١. خوێندنی کوردی ناوچە کوردستانیەکانی دەرەوەی هەرێم:

لەدوای پرۆسەی ئازادییەوە ناوچە کوردستانییەکانی دەرەوەی هەرێم خوێندنی کوردیان تیادا کرایەوە، گیانی نەتەوەیی و تینویتی کوردانی ئەم ناوچانە و خولیایان بۆ ئەوەی منالەکانیان بە کوردی بخوێنن، وای کرد کە ژمارەیەکی زۆر روو لە قوتابخانە کوردییەکان بکەن، کە ئەمە مایەی خۆشحالییە.

بەلام ئەوەی تێبینی دەکرێت ئەوەیە خوێندنی کوردی لەم ناوچانەدا (کەرکوك، خانەقین، مەخمور، شەنگال و ناوچەکانی تریش) وەك پێویست نیە و گرفتیان زۆرە.

بۆ نمونە: لە کەرکوکدا ژمارەی قوتابخانەکان کەمە و مامۆستا و بیناکان و کتێب و رەحلەو پێداویستیەکانی تریان وەك پێویست نیە و کەم و کوڕییان زۆرە.

لەلایەکی ترەوە خوێندکارەکان پرۆگرامی هەرێم دەخوێنن، بەلام بە سیستەمی بەغدا، وە لە تاقیکردنەوەکانیش سیستەمی بەغدایان بەسەردا جێبەجێ دەکرێت. ئەم هۆکارانەش بوونەتە مایەی ئەوەی وەك پێویست لە قۆناغی دووانزەی ئامادەییدا نمرەی پێویست نەهێنن و بەردەوام نمرەکانیان نزمە، لە هەمان کاتدا هیچ خوێندکارێکیان لە زانکۆ و پەیمانگەکانی هەرێم وەرناگیرێن.

ئەمانەش هەمووی بوونەتە مایەی ئەوەی کە لەم سالانەی دوواییدا خوێندنی کوردی لەو ناوچانەدا لە پاشەکشەدابێت و ژمارەیەکی زۆر لە خێزانەکوردەکان منالەکانیان لەو خوێندنگە کوردییانە دەربێنن.

٦٢. گرفتی پەروەردە لەکاتی پشو و خوێندنی مزگەوت:

پێویستە لەکاتی پشوی هاویندا پەروەردە خولی بەهێزکردنی وانەکان و خولی فێربوونی زمان و خولی هونەری و وەرزشی و چالاکی تەرفیهی ئەنجام بدات بۆ خوێندکارانی. چونکە خوێندکاران لەو ماوەیەدا لە فەراغدان و بەلای تردا دەچن، بۆ نمونە بە پێی وتەی وتەبێژی وەزارەتی ئەوقاف سالی پار لە پشوی هاویندا (٤٠.٠٠٠) منال ناوی خۆی نوسیوە بۆ خوێندنی ئایینی لە مزگەوتەکاندا، ئەمسال ئەم رێژەیە هەلکشاوە بۆ (٦٠.٠٠٠) منال. ئەم رێژەیە مەترسیدارەو پێویستە کاری لەسەر بکرێت. ئاساییە منالان ئاییندارى بکەن، بەلام ئەمە بەلارێیاندا دەبەن.

٦٣. سیستەمی قبول مەرکەزی:

سیستەمی قبول مەرکەزی یەکێکە لەو سیستەمانەی کە لەگەل سەردەمدا ناگونجێت و خولیا و هیواکانی خوێندکاران دەکوژێت، ئەم سیستەمە کۆنە و پێویستی بە گۆڕین و پێداچوونەوەو دۆزینەوەی ئەلتەرناتیڤێکی تر هەیە. ئەمە کاری وەزارەتی پەروەردەیە بە هەماهەنگی لەگەل وەزارەتی خوێندنی بالادا هەولی گۆڕینی بدات.

٦٤. دیاردەی توند و تیژی:

هەرچەندە مایەی خۆشحالییە لەم سالانەی دواییدا بە بڕیار دیاردەی لێدانی منالان لە قوتابخانەکاندا قەدەغە کراوە، بەلام لەگەل ئەوەشدا هێشتا بونی هەیە و لە هەندێك قوتابخانەدا دەبینرێت.چونکە هیچ رێکارێك دەستنیشان نەکراوە بۆ جێگرەوەی توند و تیژی و لە گەلێك لە خوێندنگەکانیشدا چاوپۆشی لە توندو تیژی کراوە و دەکرێت.

بۆ نمونە بە پێی راپرسیەك کە رێکخراوی منالپارێزی کوردستان کردوویەتی پێمان رادەگەیەنێت:

-رێژەی ٤٢٪ ی منالان لە قوتابخانەکاندا توندوتیژی جەستەییان بەرامبەر ئەنجامدراوە.

-رێژەی ٦٦.٧٪ ی منالان لە قوتابخانەکاندا توندوتیژی دەرونی زارەکیان بەرامبەر ئەنجامدراوە.

-رێژەی ٥٣.٨٪ ی منالان لە قوتابخانەکاندا توندوتیژی دەروونی نا زارەکیان بەرامبەر ئەنجامدراوە.

-رێژەی ٢٨٪ ی منالان لە قوتابخانەکاندا مامەلەی خراپی سێکسی زارەکیان بەرامبەر ئەنجامدراوە.

-رێژەی ٦٠.٠٪ ی منالان لە قوتابخانەکاندا مامەلەی خراپی سێکسی نازارەکیان بەرامبەر ئەنجامدراوە.

-رێژەی ١٠.١٪ ی منالان لە قوتابخانەکاندا مامەلەی خراپی سێکسی کرداریان بەرامبەر ئەنجامدراوە.

ئەگەر ئەم ئامارە راست بێت کارەساتێکی گەورەیە، ئەمە گرفتێکە و ئەرکی سەرشانی وەزارەتە بە جدی بەدوایدا بچێت.

٦٥.خۆکوشتنی خوێندکار:

یەکێك لەو گرفتە ترسناکانەی رووبەڕووی پەروەردە بۆتەوە خۆکوشتنی خوێندکارانە، کە لەم دوواییانە زیادی کردووە و سالانە ئەم حالەتانە دەبیستین کە روو دەدەن و راگەیاندنەکانیش باسی لێوە دەکەن، ئەگەر هۆکارەکەیشی پەروەردە نەبێت، بەلام یەخەی پەروەردە دەگرێتەوە، چونکە لە هەندێ کاتدا بەهۆی دەرنەچوون یا کەمی نمرە یا لێدان و توند و تیژی مامۆستاوە خۆی دەکوژێت. پێویستە پەروەردە بەجدی بیرێکی لێبکاتەوەو بەرنامەی هەبێت بۆ رووبەڕوو بوونەوەی.

٦٦. دیاردەی مانگرتنی خوێندکاران:

یەکێ لەو دیاردانەی وەك گرفتێك سالانە رووبەڕووی پەروەردە دەبێتەوە مانگرتنی خوێندکارانە، هەندێك لەو مانگرتن و بایکۆتکردنانەی خوێندکاران دەیکەن هۆکارەکەی رەوایە و هەندێکیشی ناڕەوا. ئەوانەی رەوان پێویستە پەروەردە گوێیان لێبگرێت و بۆیان جێبەجێ بکات. بەلام ئەوانەی ناڕەوان هەق نیە پەروەردە دەسکاری سیستەمی خۆی بکات و تەنها لە پێناو ئەوەی دەنگی ناڕەزایی نەهێلێت بەدەم داوایانەوە بچێت. پێویستە پەروەردە بەرنامەو ستراتیجی خۆی هەبێت و دوای دراسەکردنی ورد بڕیاری لێ بدات، ناکرێت لەبەر خاتری ئەم و ئەو پاشگەز بێتەوە لە ستراتیجی خۆی و خاوەن بڕیاری خۆی نەبێت.

٦٧. هۆکارەکانی هاتو چۆ:

لە هەندێك ناوچەی دەرەوەی شارەکاندا بەچەند گوندێك یەك قوتابخانەیان هەیە، هاتوچۆی منالانی گوندەکانی تر بۆ ئەو گوندەی قوتابخانەی لێیە قورسە، بەتایبەتی لە وەرزی زستاندا، هیچ هۆکارێکی هاتوچۆشیان بۆ دابین نەکراوە. بۆ پاراستنی گیانی ئەو منالانە و باشتر سەرخستنی پرۆسەی پەروەردە لەو ناوچانەدا، پێویستە وەزارەت بیرێکی لێبکاتەوە و بەرنامەیەکی بۆ دابنێت و هۆکارەکانی هاتوچۆیان بۆ دابین بکات.

٦٨. دوو زاراوەیی لە خوێندن:

هەموو میللەتێك زمانێکی یەکگرتوی هەیە بۆخۆی و ئەم زمانەش لە پەروەردەو خوێندنەوە سەرچاوە دەگرێت و جێگیر دەبێت. لە هەرێمی کوردستانیشدا سەرەتا هەنگاو نرا، بەوەی کە هەردوو زاراوە تێکەل بکرێت و هەنگاو هەنگاو و سال بەسال

گۆڕانی بەسەردا بێت بۆ ئەوەی لە داهاتوودا ئێمەش ببین بە خاوەنی زمانی یەکگرتوی خۆمان.

بەلام بەداخەوە ئەم هەولە یەکی خراو ئەوە چەند سالێکە زمانی کوردی دوو لەت کراو لە چوارچێوەی هەرێمدا تەنها سێ پارێزگاین، کەچی بە دوو زاراوە دەخوێنرێت و تەنانەت پرۆگرامەکانی خوێندنیش کران بە سۆرانی و بادینی. ئەمەش گرفتێکی گەورەیە و ئەرکی سەر شانی وەزارەتی پەروەردەیە بەرنامەو پلانی جدی و تۆکمە و گونجاوی هەبێت بۆ چارەسەر کردنی.

٦٩. پەروەردەی ژینگەیی:

لە دنیادا رۆژ بە رۆژ گرنگیی پاراستنی ژینگە زیاتر دەبێت و ولاتانی پێشکەوتوو زیاتر گرنگیی پێدەدەن و بەتایبەتیش ئەمە لە رێگەی پەروەردەوە جێبەجێ دەکەن. بەلام بەداخەوە لە سیستەمی پەروەردەی هەرێمی کوردستان و پرۆگرامەکانی خوێندندا وەك پێویست گرنگی پێ نەدراوەو جێی نەکراوەتەوە، کە پێویستە ئەم مەسەلەیە بە جدی وەربگیرێت.

٧٠. کۆبوونەوەکانی دایکان و باوکان لە قوتابخانەکاندا:

ئەگەر چی ماوە ماوە کۆبوونەوەی دایکان و باوکان لە قوتابخانەکاندا دەکرێت، بەلام وەك پێویست سودی لێ وەرنەگیراوە. هاوکاری دایك و باوکان بۆ مامۆستایان و ئیدارەی خوێندنگەکان زۆر گرنگەو دەتوانرێت ئەم پەیوەندییە رێك بخرێت و رێگەیەك بدۆزرێتەوە بۆ بە سیستماتیك بوونی و لە ئەنجامدا هەم باشتر چاودێری منالەکان دەکرێت و هەم جۆرێك فشاریش لەسەر مامۆستایان و ئیدارەی قوتابخانەکان کەم دەکاتەوە.

٧١. تێکەڵی کچان و کوڕان:

بە پێی سیستەمی تازەی خوێندن پێویستە کچان و کوڕان لە قۆناغی بنەڕەتیەوە تێکەل بکرێن و وردە وردە رابهێنرێن کە بەبێ جیاوازی تەنها وەك مرۆڤ لە یەکتری بڕوانن. هەرچەندە هەنگاو نراوە بۆ ئەم مەبەستە. بەلام لە گەلێك ناوچەدا وەك داب و نەریتێکی کۆن و داڕزیو رێگری کراوە لەم تێکەلبوونە و وەزارەتی پەروەردەش لەجیاتی بەگژی دابچێتەوە ملی بۆ داواکاری ئەم خەلکانە داوەو رەزامەند بووە لەسەر جیاکردنەوەیان. کە ئەمە پاشەکشەیەکی بەرچاوی وەزارەتی پەروەردەیە لە پرەنسیپەکانی.

٧٢. کۆنترۆلی تاقیکردنەوەکان:

ئەزموونەکان و ئەزموونی کۆتایی سال، بەتایبەتی کۆتایی قۆناغی (١٢) ئامادەیی سالانە گرفتی تێدەکەوێت، دیارە هۆکاریش زۆرن، هەر لە کەمی مامۆستایان کە راستکردنەوە و وردبینی بۆ دەفتەری تاقیکردنەوەکان دەکەن و وەك پێویست نەبوونی شوێنی کۆنترۆل و دابین نەکردنی شوێنی مانەوە بۆ مامۆستاکان و بەتایبەت ئەوانەی لە شارەکانی ترەوە دێن و کەمی ئەو بڕە پارەیەی بۆیان سەرف دەکرێت و هیتر. وا باشترە وردتر کار لەسەر ئەم مەسەلەیە بکرێت چونکە داهاتووی ئەو خوێندکارانەی پێوە بەندە و بەرهەمی (١٢) سال خوێندنیانە کە رەنگە بە تاکە یەك پۆینتە نمرە رێڕەوی ژیانیان بگۆڕێت.

٧٣. شێوازی وانە وتنەوە:

شێوازی سەرکەوتووی وانە وتنەوە هۆکارێکی سەرەکیی تێگەیشتنی خوێندکارانە لە وانەکان و یەکێك لەو هۆکارانەشە کە مامۆستاو قوتابخانە لای خوێندکار خۆشەویست

دەکات. بەلام بەداخەوە ژمارەیەکی زۆر لە مامۆستایان دەرچووی کۆلیژی پەروەردە نین و ئەو زانستەیان نەخوێندووەو شارەزای نین، یاخود ئەو مامۆستایانەی دەرچووی پیشەییەکانن یا دەرچوی ئامادەیین و سەردەمانێك بەهۆی پێداویستیەوە بە بڕیارێك بە مامۆستا دامەزران. بەشێکی زۆر لەوانە خولی پێویستیشیان نەبینیوەو شارەزای بوارەکە نین و ئەمەش گرفتێکی گەورەی پەروەردەیە.

٧٤. دابەزینی ئاستی خوێندن:

ئاستی خوێندن و فێربوون لە هەرێمی کوردستاندا دابەزیوەو لەگەل ستانداردی نێو دەولەتیدا ناکۆکە. بۆ نمونە سالی ٢٠١٢–٢٠١٣ لە تاقیکردنەوەیەکی نێو دەولەتیدا کە لە کۆمەلگەی شەهید فاخیر مێرگەسۆری بۆ ژمارەیەك قوتابخانەو خوێندکار ئەنجامدرا کە خوێندکاران لەسەر ئاستی هەرێم بەشدار بوون. ڕێژەی دەرچوون تیایدا ئەوەندە نزم بوو کە رووی باسکردنی نیە. کە ئەمە زەنگێکی مەترسیدارە و پێویستە وەزارەتی پەروەردە گوێی لێبگرێت و بەدووای هۆکارەکانیدا بچێت و بەدوای چارەسازیدا بگەڕێت.

٧٥. نەبوونی ئاماری پێویست لەبەر دەستی وەزارەت:

پێویستە وەزارەت ئاماری پێویستی لەسەرجەم بوارەکانا لەبەر دەستدا بێت بۆ دارشتنی پلانی ستراتیژی خۆی دروستکردنی قوتابخانە لە ناوچە جیادجیاکان و دامەزراندنی مامۆستا و ژمارەی منالی لەدایکبووی سالانە و ژمارەی ئەو منالانەی سالانە تەمەنیان دەگاتە ئاستی ئەوەی بچن بۆ بۆ قوتابخانە. بێگومان ئەمەش لەگەل بەرێوەبەرێتی ئامار و وەزارەتی پلاندانان دەبێت. بەلام لەوە دەچێت نەیبێت. بۆ نمونە ئێستا پێمان وانیە وەزارەت ژمارەو رێژەی ئەو منالانەی لەبەردەستدا بێت کە سالانە پێویستە پەیوەندی بە خوێندنەوە بکەن بەلام نەیانکردووە.

٧٦. ڕێکخراوەکانی قوتابیان و خوێندکاران:

ڕێکخراوەکانی خوێندکاران و قوتابیـان کـە وەك ڕێکخـراوی پیشـەیی لـەناو ناوەنـدەکانی خوێندندا کار و چالاکی ئەنجام دەدەن، ئاساییە بـەلام پێویسـتە میکـانیزمێکی فـەرمیی ڕێکخراو بۆ جۆری ئیش و کارەکانیان دابنرێت. چونکە وەك تێبینی دەکرێت لـە هەنـدێك ناوەندی خوێندندا دەست دەخەنە کاروباری پەروەردەو خوێندنەوە و لە ڕێگەی حزبەوە فشار لەسەر بەڕێوەبەر و مامۆستاکان دروست دەکەن و بێگومان ئەگەر پەروەردە هەروا بێدەنگ بێت لە ئاست ئەم دیاردە ناتەندروستانەدا ئەوا نەنگیەکی گەورەیە بۆ وەزارەت.

٧٧. هاوتـاکردنی بڕوانامەکان:

بەشی هاوتاکردنی بڕوانامەکان بەشێکی سەرقالن کاریان هاوتاکردنی ئەو بڕوانامانەیە کە خاوەنەکانیان لە دەرەوە بەدەستیان هێناوەو دەگەڕێنـەوە ولات. بـەلام لـە گـەڵێ کاتـدا بـەهۆی نەشـارەزایی ئـەو کەسـانەوە وەك پێویسـت هـەلس و کـەوت لەگـەل خـاوەن بڕوانامەکان ناکرێت و وەك پێویست هاوتا ناکرێن و تەنانەت جـاری وا هەیـە هاوتـاکردنی بڕوانامـــەکان کـــاتێکی زۆریـــان پێدەچـــێت و ئەمـــەش گلـــەیی زۆری لای هاولاتیـــان دروستکردووەو گرفتیان بۆ دەنێتەوە.

٧٨. گرفتی ئەو خوێندکارانەی لە دەرەوە دەگەڕێنەوە:

سالانە ژمارەیەك خوێندکار و منالانی ئەو خێزانە کوردانەی لـە دەرەوە دەگەڕێنـەوە ڕوو دەکەنە قوتابخانـەکانی کوردسـتان، بـەلام لەگـەل یەکـەم ڕۆژی دەوامیانـدا گرفتیـان بـۆ دروسـتدەبێت، هـەر لـە شـێوازی هـەلس و کـەوتی مامۆسـتا و سیسـتەمی خوێنـدن و پرۆگرامەکان و زمانـەکانی کـوردی و عـەرەبی و وانـەی ئـایین و هتـد. هەرچـەندە هـەول

دراوە میکانیزمێك دابنرێت بۆ هاوکاری کردنیان، بەلام تاکو ئێستاشی لەگەلدابێت گرفتەکانیان بنەبڕ نەکراوەو کێشەکانیان بەردەوامی هەیە.

٧٩.دەرکردنی خوێندکار:

هەر چەندە دروشمی خوێندن بۆ هەموان بەرز کراوەتەوە، بەلام بەهۆی ئەوەی دوو سال خوێندکارێك لە پۆلێك دەرنەچێت ئەوە مافی ئەوەی نامێنێت لە قوتابخانەی رۆژ دەوام بکات و دەبێت بچێتە دەوامی ئێواران، ئەمەش گرفتێکە و پێویستە چارەسەر بکرێت چونکە ئەو خوێندکارە لە خوێندن دادەبڕێت.

٨٠. داخل بوون و داخل نەبوونی خوێندکارانی قۆناغی (١٢):

یەکێ لە گرفتەکان مەسەلەی داخل بوون و داخل نەبوونی خوێندکارانی قۆناغی (١٢)یە بۆ تاقیکردنەوەی کەلۆری کە سالانە کێشەی لێدەکەوێتەوە، هیچ پاساوێك نەماوە بۆ داخل نەبوون کەچی بڕیاری پەروەردە هەر ئەوەیە سالانە رێگە بە ژمارەیەك خوێندکار نادات بەشداری تاقیکردنەوەکانی کۆتایی سالْ بکەن.

٨١. پەیوەندی نەکردن بە خوێندن

بە پێی هەندێك داتای نا فەرمی کە لەبەر دەستدان رێژەی ئەوانەی تەمەنیان دەگاتە شەش سالان و نانێردرێنە بەر خوێندن زۆرە، بەلام هیچ داتایەکی فەرمیمان لەبەر دەستدا نیە، کە ئەمە لە داهاتودا گرفتێکی کۆمەلایەتی گەورەی لێدەکەوێتەوە و پێویستە وەزارەتی پەروەردە بە ئەرکی خۆی بزانێت و بەدوواداچوونی بۆ بکات نەك بێدەنگی هەلبژێرێت.

٨٢. نەبوونی کەناڵی تەلەفزیۆنیی پەروەردەیی:

بوونی کەناڵێکی پەروەردەیی سەرتاسەری لە هەرێمی کوردستاندا زۆر پێویستە، بەداخەوە تاکو ئێستاشی لەگەڵدا بێت جگە لەو کەناڵە لۆکالیەی بەناوی پەروەردەوە لە سلێمانی هەیە، کە یەکێکە لە کەناڵە باش و سەرکەوتووەکان بۆ پەروەردە، هیچ کەناڵێکی تری پەروەردەیی نابینرێت. هەر بۆ وەبیر هێنانەوە کاتێ کەناڵی نەورۆز داخرا کە سەر بە وەزارەتی رۆشنبیری بوو، حکومەت بڕیاریدا ئەم کەناڵە ئاسمانیە ببێت بە مولکی وەزارەتی پەروەردەو بکرێت بە کەناڵێکی پەروەردەیی. بەلام بەداخەوە لەلایەن پەرلەمانی کوردستانەوە زۆر بە نایاسایی دەستی بەسەرداگیراو وەزارەتی پەروەردەش نەك داوای نەکردەوە بەڵکو بێدەنگیی هەلبژارد.

٨٣. گرفتی خوێندنی سریانی:

یەکێ لە رووە گەشەکانی پەروەردەی هەرێمی کوردستان ئەوەیە کە خوێندنی سریانیی کردۆتەوەو بە زمانی زکماکی خۆیان دەخوێنن. بەلام خوێندنی سریانیش چەند گرفتێك رووی تێکردووە، لەوانە: نەبوون و کەمیی کادر و مامۆستای تایبەت بە زمانی سریانی و هیچ بوارێکیش نەڕەخسێنراوە بۆ ئەوەی کادری تازەی زیاتر پێبگەیەنرێت. هەروەها کەمیی قوتابخانەی سریانی، لەوانە لە شاری هەولێر تەنها یەك دانە هەیە و ئەویش لە عەنکاوەیە و ئەمەش بۆتە هۆی ئەوەی گواستنەوەی خوێندکاران ئاسان نەبێت و لەلایەن پەروەردەشەوە ئەو دەرمالەیەی بۆ گواستنەوەی ئەو خوێندکارانە تەرخانکرابوو بڕا. هەروەها گرفتێکی تر ئەوەیە کە ئەگەر کتێبی خوێندنی کوردی جارێك دووابکەوێت ئەوە کتێبی خوێندنی سریانی دوو جار دووادەکەوێت بەهۆی خاو و خلیچکی وەرگێڕان و رۆتینیاتەوە سالانە لە کۆتایی دەوامدا کتێب بەدەست خوێندکارانی سریانی گەیشتووە.

٨٤. وانەی تایبەت:

یەکێ لە دیاردە ناشیرین ناشایستەکان مەسەلەی وانەی تایبەتە کە لەلایەن هەندێك مامۆستای موچەخۆری پەروەردەوە پیادەدەکرێت و بازرگانیەکی بەرچاوە بە پەروەردەوە کە لە بەرامبەردا بۆ هەر وانەیەك (٢-٥) ملیۆن دینار لە خوێندکار وەردەگرن و گوایە بەپێی هینانی نمرەکانیش پارە وەردەگیرێت، ئەمەش حالەتێکی دەروونی خراپی لای خوێندکارە هەژارەکان دروستکردووە.

٨٥. گرفتی مەلزەمە و سەرلێشێواندنی خوێندکار:

یەکێ لە دیاردە خراپەکانی ناو خوێندنگەکان بوونی مەلزەمەیە، کە زۆرترین مەلزەمە لەلایەن هەندێ مامۆستاوە ئامادە کراوەو خراوەتە بازاڕەکانەوە و زۆربەیان پرۆگرام و کتێبی خوێندنەکەشیان شێواندووەو سەریان لە خوێندکارەکانیش تێکداوە. کە ئەمە کاریگەری خراپی لەسەر خوێندکاران هەیە و پێویستە ڕێگەی لێبگیرێت.

٨٦. مامۆستایانی خوێندنی کۆلیجی پەروەردەی کراوە:

ژمارەیەکی زۆر مامۆستا هەن لە چوارچێوەی وەزارەتی پەروەردە کە بڕوانامەی دبلۆمیان هەبووە و دواتر بۆ تەواوکردنی خوێندن و بەدەستهێنانی بڕوانامەی بەکالۆریۆس (کۆلیژی پەروەردەی کراوە)یان لە کەرکوك تەواو کردووە، لەوانە هەندێکیان دان بە بڕوانامەکانیان نراوە و هەندێکیشیان تا ئێستا کە نزیکەی (٦٠٠) مامۆستا دەبن دانیان پێدا نەنراوە و لە وەزارەتی پەروەردەش کار دەکەن، ناکرێت بانێك و دوو هەوا بێت، ئەگەر بڕوانامەکە باوەڕپێکراوە پێویستە هەموویان دانیان پێدا بنرێت، ئەگەر باوەڕپێکراویش نیە ئەوا دەبێت هەموویان وەك یەك بن و بە یەك چاو سەیر بکرێن و یەك ئیمتیازاتیان هەبێت.

٨٧. کەمی و زۆری مامۆستای میلاك:

میلاکی مامۆستا لە قوتابخانەکاندا وەك پێویست نیە، سەرباری ئەوەی سالانە ژمارەیەکی بەرچاو مامۆستا دادەمەزرێنرێن، کەچی لە گەلێ شوێندا میلاك کەمە، لە کاتێکدا ئەگەر ستاندارتێکی نێودەولەتی لەبەرچاو بگرین، یاخود بە بەراورد لەگەل ولاتانی تردا ڕێژەی مامۆستا زۆر زیادە لە هەرێمدا، بۆ نمونە لە ولاتێکی وەك تورکیا هەر مامۆستایەك (٢٥) خوێندکاری بەردەکەوێت بەلام لە هەرێمی کوردستان هەر مامۆستایەك (١٧) خوێندکاری بەردەکەوێت. کەچی هێشتا لای خۆمان مامۆستا کەمە! هەرێمی کوردستان کە (١١٩٦٣٦) مامۆستای هەیە، پێمان وایە ڕێژەیەکی کەم نیە ئەگەر زیاد نەبێت! بەلام هۆکاری ئەوەی کە هەندێك قوتابخانە بەدەست بێ مامۆستایی و کەمی مامۆستاوە دەنالێنن ئەوەیە کە نارێکی لە دابەشکردنی مامۆستادا هەیە، قوتابخانە هەیە ڕێژەی زیاد لە پێویستی مامۆستای هەیە، قوتابخانە هەیە ژمارەی مامۆستاکانی ئەگەر بەقەد خوێندکارەکانی نەبێت هیچی وای کەمتر نیە، قوتابخانەش هەیە بە نزیکەی (٧٠٠) خوێندکارەوە (١٠) مامۆستای هەیە. ئەمەش دیاردەیەکی ناتەندروستە و پرۆسەی پەروەردە سەقەت دەکات. کە هۆکاری سەرەکیش تیایدا دەست تێخستنی حزب و بەرپرسانە لەوەی کە ڕێگە نادرێت بەپێی پێویستی میلاك دابەش بکرێتەوە و بەرژەوەندی تایبەتی لەبەرچاو دەگیرێت نەك گشتی.

٨٨. گرفتی دامەزراندن:

پرۆسەی دامەزراندن ئەگەر چی تا ئاستێکی زۆر گۆڕانی بەسەردا هاتووەو بەبەراورد لەگەل پێشتر باشترە، بەلام هێشتا گرفتی تێدایە و وەك پێویست شوێنی خۆی ناگرێت و ئامانجەکانی پەروەردە نایەنەتە دی.

بۆ نمونە پێویستە لە پرۆسەی دامەزراندنی مامۆستایاندا پەروەردە لەپال بەڕێوەبەرایەتی ئاماردا رۆلی زیاتری هەبێت خۆی بڕیار بدات. چونکە پەروەردە خۆی دەزانێت چی پسپۆرییەکی زیاتر پێویستە و چی کاتێك پێویستە دامەزرێن و دەست بەکار بن. سالانە ئەو پلانەی کە دادەمەزرێن لە کاتی خۆیان زۆر زیاتر دوادەکەون و وەك پێویست سودیان لێنابینرێت. پسپۆرییەکان وەك پێویست نین کە بەپێی پێداویستی پەروەردە دامەزرێن. پرۆسەکە بەیەك جار راناگەیەنرێت و بە دوو جار یا بە سێ جار ئینجا تەواو ئەبێت.هەر ئەمەشە وای کردووە کە وەك پێویست ئەوانەی دادەمەزرێن دەستبەکار نەبن.

٨٩. نەبوونی خولی راهێنان بۆ مامۆستایان:

خۆ رۆشنبیرکردنی مامۆستایان یەکێ لە کۆلەکەکانی بەهێزبوونی سیستەمی پەروەردەی هەر ولاتێکە، بەتایبەت بۆ هەرێمی کوردستان گرنگیی تایبەتی خۆی هەیە، چونکە سیستەمی خوێندن و پرۆگرامەکان گۆڕاون. بەلام مامۆستایان هەمان مامۆستای جارانن، بێگومان ئەمەش بەیەکدادان دروستدەکات و نە مامۆستاکان لە ئەرکی خۆیان سەرکەوتوو دەبن و نە سیستەمەکە وەك پێویست بەڕێوە دەچێت و نە پرۆگرامەکەش وەك پێویست دەخوێنرێت و لە ئەنجامیشدا خوێندکاران زەرەر مەند دەبن. ئەمە ئەرکی

سەر شانی وەزارەت بوو کە بەشێوەیەکی بەردەوام خول بۆ مامۆستایان بکاتەوە بەلام بەداخەوە کە وەك پێویست بەم ئەرکەی سەر شانی هەلنەستاوە.

٩٠. جیاوازی لە موچەو دەرمالەی مامۆستایان:

تا ئێستاشی لەگەلدا بێت بە پێی سیستەمی موچە لە هەرێمی کوردستاندا جیاوازی موچەو دەرمالەی مامۆستایان هەیە و لە هەموو ناوچە و پارێزگاکاندا وەکو یەك نیە و ئەمەش نارەزایی لەلایەن مامۆستایانەوە لێکەوتۆتەوە. هەرچەندە دەمێکە یەکێتی مامۆستایانی کوردستان بەدووای چارەسەر کردنی ئەم کێشەیەوەیە بەلام تاکو ئێستاشی لەگەلدابێت هەر وەك خۆی ماوەتەوە.

٩١. خانو و شوێنی نیشتەجێبوونی مامۆستایان:

ژمارەیەکی زۆری مامۆستایان کە خاوەن خێزانن خاوەنی خانو و شوێنی نیشتەجێبوونی خۆیان نین و کرێچین. ئەمەش وای کردووە کە دوای دەوام بەدوای کاری تردا بگەڕێن بۆ دابین کردنی کرێی خانوو و بژێوی ژیانیان و ئەمەش دەبێتە مایەی ئەوەی مامۆستا وەك پێویست نەپەرژێتە سەر زیاتر خۆ رۆشنبیر کردن و وەك پێویست مافی وانەکە نەدات. هەرچەندە لێرەو لەوێ هەندێك هەول دراوە شوێنی نیشتەجێبوون بۆ هەندێك لە مامۆستایان دابین بکرێت، بەلام ئەمانەش وەك پێویست نەبوون و تێبینی زۆریان لەسەرە.

ئەمە گرفتێکەو پێویستە وەزارەتی پەروەردە خۆی بە خاوەنی بزانێت و هەنگاوی جدی بنێت بۆ چارەسەرکردنی.

٩٢. سەرپەرشتیاری:

سەرپەرشتیارانی پەروەردەیی گرفتی جیاوازی دەرماڵەیان هەیە، جیاوازی لە نێوان پارێزگایەك و پارێزگایەكی تردا هەیە، جیاوازی لە نێوان دەرەوەی شار و ناوەوەی شاردا هەیە، جیاوازی لە دەرماڵەی هاتو چۆیاندا هەیە. كە هەموویان لە چوارچێوەی یەك وەزارەتدا بن و یەك كار بكەن ناكرێت ئەم هەموو جیاوازییە هەبێت و پێویستە ئەم گرفتە چارەسەر بكرێت.

٩٣. شكاندنی كەسایەتی مامۆستا:

مامۆستایەتی بەرزترین پیشەیە و هەرچی كەسایەتی و شارەزاو زاناو سیاسی و ناوداری كۆمەڵ هەیە لەسەر دەستی مامۆستا پێدەگەن، بەداخەوە وەك پێویست رێز لە مامۆستا نەگیراوە و وەك پێویست پێداویستی و ئیمتیازاتی بۆ دابین نەكراوە، موچەی وەك پێویست نیە و بۆیە لەدوای دەوام بەناچاری پەنا بۆ پیشەو كارێكی تر دەبات بۆ بژێوی ژیانی، لە گەڵ كاتیشدا دەبینین كەسایەتی مامۆستاش لە قوتابخانەكاندا دەشكێت و و هەمان ئەو توند و تیژییەی لەلایەن هەندێك مامۆستاوە بەرامبەر بە خوێندكاران دەكرێت، پێچەوانەكەیشی هەیە.

٩٤. هەڵس و كەوتی هەندێك لە مامۆستایان:

تا ئێستاشی لەگەڵدابێت هەڵس و كەوتی هەندێك لە مامۆستایان هەر وەكو سەردەمانی پێشوو و ماوەتەوە و هیچ گۆڕانێكی بەسەردا نەهاتووە و ئێستاشی لەگەڵدابێت توندو تیژی دەنوێنن بەرامبەر بە خوێندكاران. ئەمەش یەكێكە لەو هۆكارانەی كەوادەكات خوێندن لەبەر چاوی خوێندكاران ناشیرین بێت و لێی دوور بكەونەوە، یا هیچ نا

ئارەزوویان نەمێنێت و هەر بەڕێی بکەن. کە پێویستە ڕێ و شوێنێك بۆ چارەسەری ئـەم گرفتە دابنرێت.

٩٥. ڕاوێژکارانی وەزارەت:

کاتێك وەزارەت ڕاوێژکار دادەنێت، بەپێی یاسای وەزارەت نابێ لە چـوار ڕاوێـژکار زیـاتر بێت. ئەوانەش کە بۆ ئەم پۆستە دەستنیشان دەکرێن پێویستە چـەند مـەرجێکیان تێـدا بێت، بەلام ئـەوەی تێبینـی دەکرێـت وەزارەتـی پـەروەردە ژمـارەی ڕاوێـژکارەکانی زۆر لەوە زیاترە و ئینجا حالی پەروەردەش بەم شێوازەیە! ! !

### ٩٦.		بەڕێوەبەرە گشتیەکان:

بەڕێوەبەرە گشتیەکان پێویستە لە دانانیاندا پسپۆری ڕەچاو بکرێت و کەسانێکی لێهاتو و لێوەشاوەو شـارەزا بـن، نـەوەکا تـەنها لایـەنی حزبـی لەبەرچـاو بگیرێـت. خـۆ ئەگـەر مەرجـە ئـەو بەڕێوەبـەرە گشـتیە لـە حزبـی (أ) بێـت ئـەوا باشـتر وایـە باشـترین کـادری شارەزای ئەم بوارە لە حزبی (أ)دا دەستنیشان بکرێت. دیـارە بـۆ حزبـی (ب) و (ج)یـش بە هەمان شێوە. هەق نیە جەنابت وەك وەزیر قبول بکەیت کەسانی ناشایستە دابنـرێن. چونکە بەداخەوە هەندێك لەو بەڕێوەبەرە گشتیانە وەك پێویست نین.

٩٧. بەڕێوەبەری پەروەردەکان:

بەڕێوەبەری پەروەردە پۆستێکی زۆر گرنگە، هـەمان ئـەوەی سـەبارەت بـە بەڕێوەبـەرە گشـتیەکان بەسـەر بەڕێوەبـەری پەروەردەکانیشـدا جێبـەجێ دەبێـت. بەڕێوەبـەری پەروەردە جگە لەوەی پێویستە شارەزابێت، دەبێـت مەیـدانی و گـورج و گـۆلیش بێـت.

بەداخەوە هەندێك لە بەڕێوەبەرەكانی پـەروەردە لـە ئاسـتی پێویسـتدا نـین و پێویسـتە چاوپێداخشاندنەوەیان بۆ بكرێت.

٩٨. بەڕێوەبەری قوتابخانەكان:

بـەپێی بڕیـاری وەزارەت ئێسـتا بەڕێوەبـەری قوتابخانـەكان دەبێـت بـە تاقیكردنـەوە دابنـرێن، بـەلام هێشـتا وەك پێویسـت ئـەم بڕیـارە نەچـۆتە واری جێبەجێكردنـەوەو تـا ئێستاشی لەگەلدابێت مەسەلەی حزبایەتی و مەحسوبیەت زاڵە.

٩٩. نەگونجاویی پەیكەری وەزارەت و بەڕێوەبەرایەتییەكان:

پەیكـەری وەزارەت و بەڕێوەبەرایەتیـەكان بەشـێوازێكی كلاسـیكەو لەگـەل سـەردەمدا ناگونجێت و ڕۆتینیات و كۆسپی زۆر دروستدەكات و پێویستی بە گۆڕین و پێداچـوونەوە هەیە.

١٠٠. دەست تێخستنی حزب:

تا ئێستاشی لەگەلدابێت دەست تێخستنی حزب لە ناوەنـدەكانی پـەروەردە و خوێندنـدا هەیـە، هـەر لـە دانـانی بەڕێوەبـەرە گشـتیەكان و بەڕێوەبەرەكانـەوە تـا بەڕێوەبـەری قوتابخانەكان، كە لەگەڵێ كاتدا شیاو ترین كەس كە كاندید بێت بۆ یەكێ لەم شـوێنانە و سـەرجەم مەرجەكانیشـی تیادابێـت دانانرێـت، بـەلام كەسـێكی حزبـی بـێ ئـەوەی هـیچ مەرجێكیشی تیادابێت دادەنرێت.

تەنانەت گرفتی خراپی و ناڕێكی دابەشكردنی میلاكی مامۆستایانیش، كـە لەناوچـەیەكدا زۆرەو لە ناوچەیەكی تردا كەم، بەهەمان شێوە بۆ ئـەم دەسـت تێخسـتنە دەگەڕێتـەوە. ئەمانەش هەمووی بوونەتە مایەی پەك كەوتن و بەرەو دوواوە گەڕانەوەی پەروەردە.

١٠١. نەبوونی کۆنگرەی پەروەردەیی:

تا ئێرە کە باسمان کرد گرفتەکان زۆرن، وە گرفتی جیاجیان و پێویستە پۆلێن بکرێن، لە دوای کۆنگرەی ساڵی ٢٠٠٧ ەوە ئەوە حەوت ساڵە سەرباری ئەم هەموو کێشانە پەروەردە کۆنگرەیەکی نەبەستاوە، نازانرێت چەند لە راسپاردەکانی کۆنگرەی رابردوو جێبەجێکراون و چەندیان ماون. چەندیان گونجاو و چەندیان نەگونجاو بوون، چەندیان پێشێل کراون و هۆکاری چی بووە؟ ئەمانە هەمووی گرفتن و تەنها لە کۆنگرەدا دەبێت تاوتوێ بکرێن و بڕیاریان لەسەر بدرێت و ئالیەتی بەڕێوەچوون و شێواز و تایبەتمەندێتی کۆنگرەکەش پێویستی بەچاوپێداخشاندنەوەو گۆڕانکاری هەیە.

لەگەڵ رێزمدا

د.سەروەر عبدالرحمن عمر
ئەنستتیوتی پەی بۆ پەروەردەو گەشە پێدان
٢٠١٤/٦/١٩

خستنه رووی 101گرفتی پەروەردەیی
لە پێناو چارەسەر کردنیان

PAY INSTITUTE
For Education & Development